

DUHABORLARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ GELİŞİMLERİ*

 Rukiye Aysun İNAN^a

Öz

Duhaborlar 18. yüzyılda Rusya’da ortaya çıkan bir dini gruptur. Rus Ortodoks Kilisesi’ne aykırı inanç ve uygulamaları sebebiyle kilise tarafından sapkın kabul edilmişlerdir. Bu olumsuz algı onların ruhla mücadele eden anlamında Duhabor olarak isimlendirilmelerine de yansımaktadır. Duhaborlar bu ismi ruha karşı değil, ruhla beraber mücadele anlamında algılar ve kullanırlar. Dinsel anlamda maddi, görünen şeylerden ziyade manevi, ruhsal şeyleri önemserler. Bu sebeple kiliseyi, sakramentleri, ikonları ve haçı kabul etmemişlerdir. Kilise ve dolayısıyla devlet otoritesiyle sorun yaşamışlardır. Kilise ve devlet adamları Duhaborlar ile çeşitli şekillerde mücadele etmişlerdir. Sürgün ve göç ettirme bu mücadele yöntemlerinden biridir. Bu yolla onların Ortodoks nüfustan uzak kalması ve öğretilerini yaymasını engellemek amaçlanmıştır. Böylece Duhaborlar’ın önce Moloçnaya Voda’ya göç etmesi sağlanmıştır. Burada yaşanan çeşitli sorunlar sebebiyle Kafkasya’ya sürgün edilmişlerdir. Tiflis, Yelizavetpol ve Kars olmak üzere Kafkasya’da üç farklı yerleşim yerinde yaşamışlardır. 19. yüzyıl sonlarına doğru yaşanan dini lider krizi grupta bölünmeye sebep olmuştur. Bir bölümünün dini lideri olan Peter Verigin öğretide bazı değişiklikler yapmıştır. “İki Efendi’ye hizmet edilmez” denilerek Tanrı otoritesinin karşısına konulan devlet otoritesine karşı isyan olarak nitelenebilecek eylemler yapılmıştır. Kafkasya’da üç yerde silahlar dini ayinlerle yakılmıştır. Bu isyan sebebiyle daha fazla baskıya maruz kalmışlardır. Yaşam koşullarının çok zor olduğu Gürcistan’ın dağlık bir bölgesine sürgün edilmişlerdir. Buna rağmen geri adım atmayıp inançlarında ısrar etmişlerdir. Duhaborlar’ın buldukları olumsuz koşullardan haberdar olan L. N. Tolstoy ve arkadaşlarının çabasıyla uygun bir yere göç etmeleri kararı alınmıştır. Neticede Duhaborlar’ın bir kısmı olduğu yerde kalırken bir kısmı da Kanada’ya göç etmiştir. Bu makalede Duhaborlar’ın ortaya çıkışından bir kısmının Kanada’ya göç ettiği süreci kapsayan 18. ve 19. yüzyıllarda tarihini anlatmak amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Dinler Tarihi, Rusya, Rus Ortodoks Kilisesi, Duhaborlar, Kars.

* Bu makale yazarın “18. ve 19. Yüzyılda Duhaborlar” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Bk. Rukiye Aysun İnan, “18. ve 19. yüzyılda Duhaborlar,” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020).

^a Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, inanrukiyeaysun@gmail.com

THE ORIGIN AND HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE DOUKHOBORS

Abstract

The Doukhobors are a religious sect that emerged in Russia in the 18th century. Because of their beliefs and practices contrary to the Russian Orthodox Church, they are considered heretics by the Church. This negative perception is also reflected in their nomenclature and they are called Doukhobor which translates to spirit wrestler. The Doukhobors perceive and use this name in the sense of wrestling with the spirit, not against it. In religious terms, they care more about spiritual things than material, visible things. For this reason, they do not accept the Church, the sacraments, the icons and the cross. They have problems with the Church and therefore with the state authority. The Church and the statesmen struggle with the Doukhobor in various ways. Exile and migration are two of these methods of struggle. The aim was to keep them away from the Orthodox population and prevent them from spreading their teachings. Thus, the Doukhobors first migrated to Malachnaya Vodu. Due to various problems experienced here, they were exiled to the Caucasus. They lived in three different settlements in the Caucasus; Tbilisi, Yelizavetpol and Kars. In the late 19th century, a crisis of religious leadership caused a split in the sect. Peter Verigin, the religious leader of one section, made some changes in the teaching. Actions that can be characterized as a rebellion against the authority of the state, which is put in opposition to the authority of God by saying "No one can serve two masters". In three places in the Caucasus weapons were burned in religious rituals. Because of this rebellion, they are subjected to further repression. They were deported to a mountainous region of Georgia where living conditions were very difficult. Nevertheless, they did not back down and persisted in their teachings. With the efforts of L. N. Tolstoy and his friends, who were aware of the unfavorable conditions of the Doukhobors, it was decided that they should migrate to a suitable place. As a result, while some of the Doukhobor stayed where they were, others migrated to Canada. This article aims to describe the history of the Doukhobors in the 18th and 19th centuries, from their emergence to the migration of some of them to Canada.

Keywords: History of Religions, Russia, Russian Orthodox Church, Doukhobors, Kars.

ВОЗНИКНОВЕНИЕ ДУХОБОРОВ И ИХ ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ

Аннотация

Духоборы (духоборцы) - религиозная группа, возникшая в России в XVIII веке. Ворования и духовные практики духоборцев противоречили учению Русской православной церкви, поэтому они были признаны еретиками. Это негативное восприятие отразилось и в их названии - духоборцы, то есть "борцы с духом". Сами духоборцы воспринимали и употребляли это имя в смысле борьбы вместе с духом, а не против него. В религиозном плане их больше интересовали духовные, душевные вещи, чем материальные, видимые. По этой причине они не принимали таинства Церкви, иконы и крест. У них были проблемы с Церковью, а значит и с государственной властью. Церковь и государственные деятели по-разному боролись с духоборцами. Изгнание и переселение стали методами борьбы государства с еретиками. Цель состояла в том, чтобы держать их подальше от православного населения и не давать распространять свое учение. Таким образом, обеспечивалась миграция духоборцев в Молочные Воды. Затем, из-за различных проблем, возникших здесь, они были сосланы

на Кавказ. Духоборцы жили на Кавказе в трех населенных пунктах: Тбилиси, Елизаветполе и Карсе. В конце XIX века возник конфликт среди религиозных руководителей духоборов, который привел к расколу группы. Петр Веригин, религиозный лидер одной из групп, внес некоторые изменения в учение. Действия, которые можно охарактеризовать как восстание против государственной власти, так как последняя ставилась в оппозицию к власти Бога, исходя из евангельского "нельзя служить двум господам". В частности, в ходе религиозных ритуалов сжигалось оружие. Из-за этого восстания они еще больше подверглись репрессиям. Духоборцы были изгнаны в горные районы Грузии, где условия жизни были очень тяжелыми. Несмотря на это, они не отступали и упорно продолжали отстаивать свою веру. Усилиями Л.Н. Толстого и его друзей, знавших о неблагоприятных условиях жизни духоборцев, было принято решение об их переселении в подходящее место. В результате часть из них эмигрировала в Канаду. Цель данной статьи - описать историю духоборцев в XVIII и XIX веках, начиная с их появления и заканчивая канадской эмиграцией.

Ключевые слова: История религий, Россия, Русская православная церковь, духоборцы, Карс.

Giriş

Günümüzde Ortodoks dünyasının en güçlü devletine sahip olan Ruslar, Hıristiyanlığı Bizans vesilesiyle kabul etmiştir. Kilisenin misyonerlik faaliyetleri neticesinde halktan bazı kişiler münferiden Hıristiyan olmuştur. Devlet nezdinde Hıristiyanlığı kabul eden ilk isim Olga'dır. Onun 946 ve 957 tarihlerinde yaptığı İstanbul ziyaretlerinden ikincisinde vaftiz olarak Hıristiyanlığı kabul ettiği rivayet edilir. Bu olay misyonerlik faaliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Ancak Rusların kitleler halinde Hıristiyanlaşması Vladimir'in 987'de vaftiz olmasından sonra gerçekleşmiştir. Hıristiyanlık resmi din ilan edilmiş, misyonerler Kiev sokaklarında dolaşarak halkı ikna etmeye çalışmıştır. Vladimir halkı Poçayne Nehri'nde vaftiz olmaya çağırılmış, gelmeyenlere düşmanlık edeceğini de belirtmiştir. Kiev'den sonra Novgorod halkının Hıristiyanlaşması için uğraşılmış ancak burada halkın yeni dini benimsemesi Kiev kadar kolay olmamış, bazı zorluklar yaşanmıştır.¹

Ruslar Hıristiyanlığı resmi olarak kabul etse de halk nezdinde dönem dönem sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sebeple de kilise tarafından sapkın kabul edilen çeşitli dini gruplar ortaya çıkmıştır. Bu grupların ortaya çıkmasında çeşitli etkilerden bahsedilebilir. Rusların geniş topraklarda yaşamasına rağmen etkili kent merkezlerinin yetersiz olmasının, özellikle kırsalda yaşayan insanların Hıristiyanlığı istenen seviyede benimsemesine engel olduğu düşünülmektedir.² Başka bir yoruma göre Rus Ortodoks Kilisesi tarafından anlatılan dinin daha ziyade dış dünyayla ilgilendiği için insanların kalbine nüfuz etmemesi, insanın iç dünyasıyla daha fazla meşgul olan dini grupların

¹ Mualla Uydu Yücel, "Slav/Rusların Hıristiyanlığı Kabulü ve Rus Ortodoks Kilisesinin Kuruluşu," içinde *Ortodoks Kiliseleri Tarihi*, ed. Sema Aktaş Sarı - Erim Vatansever - Mehmet Kerim (Eskişehir: Piess, 2020), 47-69.

² Francis Mark Mealing, "Our People's Way A Study in Doukhobor Hymnody and Folklife," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pensilvanya University, 1972), 384.

ortaya çıkmasına neden olmuştur.³ Bu iddiayla ortaya çıkan dini gruplardan biri de Duhaborlar'dır.

Duhaborlar 18. yüzyılda Rusya'da, özellikle ülkenin güney sınırına yakın Tambov, Yekaterinaslav ve Harkov bölgelerinde görülen bir dini gruptur. Duhaborlar kendi tarih ve öğretileriyle ilgili uzun süre yazılı eser bırakmamışlardır. Kendilerinden olmayan insanlara, devlet ve kiliseyle yaşadıkları sıkıntıların da etkisiyle doğru bilgi vermekten kaçınmışlardır. Bu sebeple Duhabor tarihiyle ilgili bilgiler bazı noktalarda sınırlı ya da muğlak kalmaktadır.

Duhaborlar'ın öğretisini ortaya çıkaran ilk kişi ya da kişiler; hangi tarihte, hangi olay üzerine ilk grubun oluştuğuna dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Ancak grubun resmi kaynaklarda isminin ilk defa geçtiği tarih, hangi tarihte ortaya çıktıklarıyla ilgili fikir verebilir. Rus kaynaklarına bakıldığında bu dini gruptan Duhabor ismiyle ilk defa Slavensk ve Herson Başpiskoposu Nikifor 18 Mart 1786'da bahsetmiştir.⁴ Yani Duhaborlar 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rus topraklarında görülmüştür.

Ruşçada Duhabor (духоборы veya духоборцы) kelimesi; Дух (Duh) *ruh*, бореть (boret) *mücadele etmek* kelimelerinin birleşmesiyle oluşur ve *ruhla mücadele edenler* anlamına gelmektedir. Kilise bu isimle grubun *Kutsal Ruh'un sakramentlerle*⁵ *insan ruhu üzerindeki sırlı etkisini ve kilisenin mucizevi unsurlarını reddetmesini* kastetmiştir. Duhaborlar ise bu ismi *dinin dışsal unsurlarını reddederek Tanrı'ya ruhta ve gerçekte ibadet etmek* anlamında yorumlamıştır.⁶ Yani ruhla mücadele etmek; kiliseye göre ruha karşı mücadele anlamına gelirken, Duhaborlar'a göre ise ruhla beraber mücadele etmek manasını taşımaktadır. Böylece her iki taraf da farklı gerekçelerle bu gruptan Duhabor şeklinde bahsetmektedir.

Duhaborlar, inançlarının kaynağıyla ilgili bir şahıs ismi vermemekle beraber bu konuda çeşitli benzetmeler yapmıştır. Kendilerinin, Adem'in oğulları Habil ve Kabil hikayesindeki iyiliğin temsilcisi Habil'in takipçileri olduklarını anlatmışlardır. Yani bu benzetme yoluyla dini kökenlerine atıf yapmışlardır. Başka bir söyleme göre de Kitab-ı Mukaddes'te Daniel 3:1-30'da hikayesi anlatılan, Babil'de putlara tapmayı kabul etmedikleri için yakılan üç Yahudi genç Duhaborlar'ın atalarıdır.⁷

Duhaborlar'ın inancının kaynağı söz konusu olduğunda etkilenmeleri muhtemel başka gruplardan bahsedilebilir. Özellikle etkin oldukları üç bölge açısından bakıldığında

³ Aurelio Palmieri, "The Russian Doukhobors and Their Religious Teachings," *The Harvard Theological Review* 8/1 (1915): 62.

⁴ Svetlana İnikova, "The Tambov Dukhobors in the 1760s," çev. M. E. Sharpe, *Russian Studies in History* 46/3 (2007): 11.

⁵ Sakrament kelimesi "yemin", "vaat" ve "bağ" anlamlarına gelir. Hıristiyanlıkta İsa tarafından oluşturulan, tanrısal güçle karşılaşmayı sağlayan sırlı ve sembolik bazı davranışları ifade etmek için kullanılır. Sakramentler vasıtasıyla inananlar kutsalla karşılaşır ve kutsallaşır. 12. yüzyıl itibarıyla şu yedi uygulama sakrament sayılmıştır; vaftiz, evharistiya (ekmek şarap ayını), konfirmasyon (pekiştirme), ruhbanlık, evlilik, tövbe ve son yağlama. Ortodoks ve Katolikler yedi sakramenti de kabul ederken Protestanlar sadece vaftiz ve evharistiyayı kabul eder. Bk. Durmuş Arık, *Kavram Atlası Dinler Tarihi I*, ed. Bülent Akot (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 98.

⁶ Palmieri, "The Russian Doukhobors," 63.

⁷ "Zapiska Yekaterinoslavskih Duhobortsev 1791 Goda," Çteniya v İmperatorskom Obşestve İstorii i Drevnostey Rosiyskih Pri Moskovskom Universitete, Moskova, (1871), 2/46-47, erişim 1.09.2023, <https://runivers.ru/upload/iblock/dfe/1871%202.pdf>; Palmieri, "The Russian Doukhobors," 64.

Harkov'da Kuveykır,⁸ Yekaterinaslav'da mistik gruplar, Tambov'da Hlisti⁹ etkisinden daha fazla söz edilmektedir. Daha geniş perspektiften bakıldığında Duhaborlar bu bahsedilen grupların hepsinin etkisinde, ama aynı zamanda hepsinden de farklılaşarak kendine has bir inanç sistemine sahip olmuştur.

Duhaborlar'ın, Rus Ortodoks Kilisesi'nden farklılaşmasını ve Ortodoks komşuları ve din adamları tarafından da fark edilmelerini sağlayan şey inanç özellikleridir. Dinin dışta tezahür ettiği formundan ziyade insanın içindeki, ruhundaki yerini önemsemek; Duhaborlar'ın kiliseyi, sakramentleri, ikonları ve hacı kabul etmemesine neden olmuştur. Onlara göre; *tanrıya ruhta ve gerçekte ibadet etmek* asıl olması gerektir. İkon gibi cansız bir nesne yerine insanın önünde eğilmenin daha doğru olduğunu düşünmüş ve ibadetlerini de böyle yapmışlardır. Kilisedeki gibi hiyerarşik bir din adamı sınıfını ve azizlerin kurtarıcı olmasını da kabul etmemişlerdir. Bu inançlarının yanı sıra dışarıdan bakanlar için Duhaborlar temiz, düzenli ve çalışkan insanlardır.¹⁰ Duhaborlar, yazılı bir metin olan Kitab-ı Mukaddes yerine, İsa'dan beri nesilden nesle sözlü aktarılarak gelen Yaşayan Kitap dedikleri metni kabul etmektedirler.¹¹

Sürgüne, göçe ve yeniden yerleşmeye aşına Duhaborlar'ın durak noktalarından biri de Kars'tır. Duhabor tarihi bu yönüyle de Türk akademisi için önem arz etmektedir. Bu makalenin konusu, Duhaborlar'ın tarihidir. Makalenin tarihi sınırı; Duhaborlar'ın ortaya çıktığı tarihten iki farklı coğrafyada yaşamaya başladıkları zamana kadar geçen süre, yani 18. ve 19. yüzyıllardır. Makalede bu tarihi sınırlar içerisinde Duhaborlar'ın ortaya çıkışlarını, göç etmelerini, sürgün edilmelerini, dini lider krizlerini, bir kısmının Kanada'ya göç edişini vs. içeren tarihlerini anlatmak amaçlanmaktadır. Yapılan literatür çalışmasında Türkçe'de Duhaborlar'ın tarihini anlatan müstakil bir makalenin olmadığı tespit edilmiştir. Konu dinler tarihi metodlarına uygun olarak metin incelemesi yöntemiyle, yani Duhaborlar'ın kendini anlattığı ve dışarıdan bir gözle yabancıların anlattığı kaynaklar incelenerek hazırlanmıştır. Duhabor tarihi ortaya çıkışlarından

⁸ Kuveykır: İngiltere'de, 17. yüzyılda George Fox tarafından kurulmuştur. Resmi kilisede ibadet etmedikleri, vergi ödemedikleri, askerlik yapmadıkları ve mahkemede yemin etmedikleri için İngiltere'de devlet tarafından baskıya maruz kalmışlardır. İlk dönem Hıristiyanlarının sade ve gerçek yaşamını örnek alan Kuveykır, Kilise ve ruhban sınıfının otoritesini kabul etmemişlerdir. Kitab-ı Mukaddes'in de otoritesini kabul etmemekle birlikte dini ayinleri esnasında kullanmışlardır. Ayinlerinde önemstedikleri iç aydınlanmayla ruhun Kutsal Ruh tarafından harekete geçmesini sağlamaktır. Bunu sağlayabilmek için de ayin esnasında Kitab-ı Mukaddes'ten bölümler okurlar. Bk. Sami Kılıç, "Kuveykır," *Dini Araştırmalar* 8/23 (2005): 219-228.

⁹ Hlisti: Rusya'da 1600'lü yıllarda ortaya çıkan hareketin kurucusu Danila Filippoviç'tir. Mesihçiler diye de bilinen grubun inancına göre her yetenekli kişi Mesih olabilir. Filippoviç kurtuluşun kitaplarda olmadığını fark edince tüm kitaplarını bir nehre atmıştır. Ona göre kitaplara değil sadece Kutsal Ruh'a inanmak gerekmektedir. Bu sebeple Kitab-ı Mukaddes'in otoritesine güvenmezler. Bir gün Tanrı, Filippoviç'in bedeninde tecelli etmiş ve böylece o tanrı olmuştur. İnanışlarına göre Tanrı oğlu Mesih insanlarda bedenlenmeye devam etmiştir. Bk. Cengiz Batuk, "Kıyameti Beklerken: Hıristiyanlık'ta Kıyamet Beklentileri ve Rus Ortodoks Kilisesindeki Yansımaları," *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (2008): 25-28.

¹⁰ Platon/Metropolitan of Moscow, *The Present State of The Greek Church in Russia*, çev. Robert Pinkerton (Edinburgh: Oliphant Waugh Innes, 1814), 308-325.

¹¹ Palmieri, "The Russian Doukhobors," 72-73. Duhaborlar Yaşayan Kitap'ı nesilden nesile sözlü olarak aktarmış, yazılı hale getirmemiştir. Ancak 20. yüzyılda Kanada'ya göç etmenin, pek çok değişiklik yaşamının muhtemel etkisiyle ve Bonç Brueviç'in de girişimiyle kitap yazılı hale gelmiştir. İlk Rusça nüsha St. Petersburg'ta, 1909'da basılmıştır. 1978 yılında Kanada'da İngilizce nüshası yayınlanmıştır. Bk. Vladimir Dimitrioviç Bonç Brueviç, *Jivotnaya Kniga* (St. Peterburg, 1909), Vladimir Dimitrioviç Bonç Brueviç, *The Book of Life of Doukhobors*, çev. Victor Buyniak (Saskatoon: Doukhobor Societies of Saskatchewan, 1978). Rusça ve İngilizce metinlerinde sayfa numaraları aynıdır. Bu makalede Yaşayan Kitap'tan yapılan alıntılar dipnotta Mezmur numarası ve sayfa sayısı şeklinde gösterilecektir.

itibaren kronolojik sırayla “İlk Dönem Duhaborlar”, “İlk Özerk Yerleşim: Moloçnaya Voda”, “Kafkasya Sürgününde Duhaborlar” ve “Silah Yakma Eylemi ve Kanada’ya Göç” başlıklarıyla ele alınacaktır. Ayrıca önemine binaen “Kars’ta Duhaborlar” başlığıyla buradaki genel durumlarıyla ilgili bilgi verilecektir.

1) İlk Dönem Duhaborlar

Duhaborlar’ın Harkov’daki ilk lideri, özellikleriyle bilinen ama ismen bilinmeyen biridir. Aktarılan bilgilere göre 1740’lı yıllarda Harkov’un Ohoçem köyüne eskiden asker olan bir yabancı gelmiştir. Uzun süre bu köyde yaşayan bu yabancı, köylüler tarafından çok sevilmiştir. Yabancı, güvenilirliği sayesinde insanların sıkıntılı durumlarda başvurup çözüm ya da akıl istedikleri biridir. Bu özelliklerine ek olarak insanlara inanç açısından da yardım etmiş, kendi inancını anlatarak etrafındaki insanların da o şekilde inanmasını sağlamıştır. Yaşam tarzı ve inanç özellikleri sebebiyle Kuveykırlara benzetilmiştir.¹² Onun Kuveykırlara benzetilme sebebi şu düşünceleridir; insanlar eşittir, patrik ve çar da diğer insanlarla eşittir, devlet gereksizdir, kilise ve ritüelleri de gereksizdir. Bu görüşler çoğunlukla Kuveykırlarla benzerlik gösterse¹³ de bu yabancının Kuveykır olduğu iddiasını kanıtlayan bir bilgi bulunmamaktadır. Bu iddiayı tamamen reddetmek de tamamen doğru olduğunu kabul etmek de mümkün görünmemektedir.¹⁴

Duhaborlar’ın Yekaterinaslav’da ismi bilinen ilk liderleri Nikolski Köyü’nden Silvan Kolesnikov’dur. Onun 1750 ile 1775 tarihleri arasında etkili olduğu tahmin edilmektedir.¹⁵ Kolesnikov okuma yazma bilen, belagatlı konuşan, çevresindeki insanlara hem maddi hem de manevi anlamda destek olmaya çalışan, pazar günleri evinde toplanan insanlara vaaz eden biridir.¹⁶ Pazar günü evinde kiliseye alternatif bir toplantı yapsa da Kolesnikov, takipçilerine kiliseye gitmelerinde mahzur olmadığını, insanın içindeki hissini önemli olduğunu söylemiştir. Yani kilise ritüellerine Ortodoksların verdiği değeri vermese de kiliseye karşı sert, mücadeleci bir tavrı bulunmamıştır. Evindeki toplantıda ikona eğiliminin alternatifi olarak Tanrı’nın suretinde yaratıldığı için insanın önünde eğildikleri dini törenler de yapılmıştır.¹⁷ Kolesnikov’un takipçilerine “biz Tanrı’nın oğluyuz” dediği söylenir.¹⁸ Okuma yazma bilen Kolesnikov’un evinde mistik öğretileri içeren bir kitap olduğu da rivayetler arasındadır. Duhabor öğretisinin özellikle insanın yaratılışı ve yeryüzüne düşüşünde görülen mistik tarafının inşa edicisi Kolesnikov’dur.¹⁹

Duhaborlar’ın Tambov’da ise 1740’tan beri var olduğu iddia edilmiştir.²⁰ Ancak burada ulaşabildiğimiz ilk önder ismi İlarion Pobirahin’dir. Onun etkin olduğu dönemin

¹² Arest Novitski, *Duhabortsah* (Kiev: Tipografiya Akademiçeskoy, 1832), 9-10.

¹³ Ayler Maude, *A Peculiar People The Doukhobors* (New York: Funk&Wagnalls Company, 1904), 111-113.

¹⁴ Novitski, *Duhabortsah*, 10. Duhaborlar’ı Moloçnaya Voda’da 1816’da iki Kuveykır ziyaret etmiştir. Duhaborlar’la yaptıkları mülakat üzerine onların Kitab-ı Mukaddes ve İsa ile ilgili görüşlerini tasvip etmemişlerdir. Bk. Maude, *A Peculiar People*, 140-144. Yani Duhaborlar’ın ortaya çıkışında böyle bir etki varsa bile zamanla azaldığı ya da yok olduğu tahmin edilmektedir.

¹⁵ Palmieri, “The Russian Doukhobors,” 64.

¹⁶ Novitski, *Duhabortsah*, 7-8.

¹⁷ Maude, *A Peculiar People*, 113-114.

¹⁸ “Zapiska Yekaterinoslavskih Duhobortsev 1791 Goda,” 32.

¹⁹ Arest Novitski, *Duhabortsı İh İstoriya i Verauçenye* (Kiev: Universitetskoy Tipografi, 1882), 23.

²⁰ İnikova, “The Tambov Dukhobors in the 1760s,” 13.

başlangıcına dair 1765²¹ ve 1775 olmak üzere iki tarih verilir. Tüccar olan ve bir seyahati esnasında yeni inancı öğrenen Pobirahin, Tambov'a gelmiştir. Burada var olan Hlisti inancıyla yeni inancı birleştirerek oluşturduğu Duhabor inancını insanlara anlatmaya başlamıştır.²²

Kolesnikov'un aksine Pobirahin, kilisedeki ibadetleri ve ikonları aleni ve sert bir şekilde eleştirmiştir. Pobirahin "kafa karıştırıcı ve sorun çıkarıcı" olduğu için Kitab-ı Mukaddes'in literal anlamda otoritesini kabul etmemiştir. Çünkü okumayı Tanrı'nın ruhundan ilham almayan biri yaptığında tıpkı Rus Ortodoks Kilisesi gibi yanlış yorumlayabilir. O yüzden Duhaborlar Yaşayan Kitap'ı kabul etmiştir ve ondaki pek çok Mezmurun yazarı da Pobirahin'dir. Pobirahin'in Kitab-ı Mukaddes'in otoritesini kabul etmemesi sebebiyle damadı Semen Matveev Uklein ona karşı çıkmıştır.²³ Daha sonra Pobirahin'in kızından ve Duhaborlar'dan ayrılarak Malakanların²⁴ arasına katılmıştır.²⁵

Kendisinin Yaşayan Mesih olduğunu söyleyen Pobirahin, seçtiği 12 havari ve 12 ölümcül melek vasıtasıyla inancın anlatılmasını ve takipçilerinin denetlenmesini sağlamıştır. Havariler inancı anlatmakla, ölümcül melekler ise inançtan dönenleri cezalandırmakla görevlidir.²⁶ Pobirahin'in nerede öldüğüne dair farklı anlatımlar bulunmaktadır. Bir rivayete göre şikâyet edilmesi üzerine soruşturma geçirmiş, Sibiryaya sürgüne gönderilmiş ve burada vefat etmiştir.²⁷ Diğer bir rivayete göre ise 1763'te şikâyet üzerine mahkemeye çağrılmış ama o tarihten itibaren Pobirahin devlet tarafından bulunamamıştır. Çünkü saklanmıştır ve nerede olduğu da belli değildir. Yani sürgüne gitmeyip Duhaborlar'ın arasında yaşamaya devam etmiştir.²⁸

Tambov'da Pobirahin'den sonra Duhaborların lideri Saveli Kapustin olmuştur. Onun Pobirahin'in öz oğlu olduğuna dair iddialar vardır. Ancak anlatılan hikâyelere bakıldığında onun gerçek babası olmadığını, inanç özdeşliği bakımından manevi babası olduğunu kabul etmek daha makul görünmektedir.²⁹ Kapustin askerdir ve tahminlere göre görevini tamamladıktan sonra 1790'da Tambov'da Duhaborlar'ın lideri olmuştur. Dönemin kuralları gereği asker birinin oğlu da asker olacağı için Kapustin, oğlunu bu görevden korumak için eşinin hamileyken babasının evinde kalmasını sağlamıştır. Dedesinin evinde doğan çocuk Kalmikov soyadını almıştır. Böylece Kapustin'in soyu

²¹ Gary Dean Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, The American University, 1976), 42.

²² Novitski, *Duhabortsı İh İstoriya i Verauçenye*, 23-25.

²³ Eli A. Popoff, *Historical Exposition on Doukhobor Beliefs* (British Columbia: POP Offset Inc,1982), 4.

²⁴ Malakanlar: 18. yüzyılda Rusya'nın Tambov bölgesinde, Semen Uklein'in önderliğinde ortaya çıkmış bir dini gruptur. Önce Moloçnaya Voda'ya sonra da Kafkasyaya yerleştirilmişlerdir. Tanrının çeşitli şekillerde bilinebileceğine, bunun en etkili yolunun Kitab-ı Mukaddes'in otoritesini, önderliğini kabul etmek olduğuna inanmışlardır. Konsilleri, sakramentleri ve geleneği reddetmişlerdir. İkonların önünde eğilmezler. Mesih'in yüksek kâhin olduğuna inanırlar. İbadetleri esnasında İncil'den bölümler okurlar. İncil'in literal anlamı kadar yorumlanmasını da önemserler. Bk. Şir Muhammed Dualı, "Rus Ortodoksluğunu Protesto Etmenin İmkânı, Malakanlar/Manevi Hıristiyanlar" *Milel ve Nihal* 15/1(2019): 83-91. Ayrıca bk. Çakır Ceyhan Süvari, *Malakanlar Rus Köylü Hareketlerinden Günümüze Malakan İnancı* (Ankara: Ütopya Yayınları, 2013).

²⁵ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 46.

²⁶ Sergey Margaritov, *İstoriya Russkih Mističeskih i Ratsionalističeskih Sekt* (Simferopol: Tavriçeskaya Gubernskaya Tipografiya, 1910), 90.

²⁷ John D. Buhr, *The Origin of the Doukhobor Faith: A Contribution to Doukhobor and Mennonite History in Russia and Canada* (Vancouver: 1972), 38.

²⁸ İnikova, "The Tambov Dukhobors in the 1760s," 16.

²⁹ Popoff, *Historical Exposition on Doukhobor Beliefs*, 5.

Kalmikov adıyla devam edecektir.³⁰

Duhaborlar, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet nezdinde daha görünür hale gelmiştir. Rus Ortodoks Kilisesi'ne karşı tavırları tespit edildiğinde onlara sert bir şekilde müdahale edilmiştir. Duhaborlar'ın inancının yayılmasını engellemek ya da onları cezalandırmak için çeşitli şekillerde önlemler alınmıştır. Gözaltına alınmak, sorgulanmak, dövülmek, sürgüne gönderilmek Duhaborlar'ın bu dönem yaşadığı sıkıntılardan bazılarıdır.³¹

Duhaborlar'ın yaşadığı sıkıntılara dair ilk bilgiler Tambov şehrinde kayıt altına alınmıştır. Duhaborlar önceden kendilerini gizleme eğilimindeyken 1760'larda durum değişmiştir. Çariçe II. Katerina'nın herkesin inancını açık bir şekilde yaşayabileceğine dair söylemlerinden cesaret bulan Duhaborlar, bundan sonra inançlarını açık etmiştir. Kiliseye gitmeyi bıraktıkları gibi evlerine gelen din adamlarıyla dalga geçip, onlara karşı tahrik edici davranışlar sergilemişlerdir. Bunun üzerine aralarında tutuklananlar olmuştur. Yaşadıkları sıkıntının sebebinin yerel yöneticiler olduğunu düşünen Duhaborlar, durumu Çariçeye iletmek için aralarından elçiler seçerek başkente göndermiştir. Ancak süreç bekledikleri gibi ilerlememiştir. Duhaborlar'ın şikâyetleri üzerine idarecilere ve din adamlarına daha yumuşak tavırlı olmaları tavsiye edilmiştir. Bu tavsiye Duhaborlar'a karşı takınılan tavırda bir değişikliğe neden olmamıştır. Aksine Ortodoksluktan dönenlerin olduğuna dair yeni şikâyetler üzerine sorgulanan Duhaborlar, askerlik yapmak, sürgüne gönderilmek gibi cezalara çarptırılmıştır. Böylece Duhaborlar'ın devlet tarafından kabul edilmesi adına attıkları ilk adım hüsrarla sonuçlanmıştır.³²

Harkov'da 1792'de üç Duhabor sorguya alınmıştır. Onları sorgulayan Aleksandr Nevskiy Manastırı Başrahibi İnnokente, Duhaborlar'ın kilise ve devletin otoritesini kabul etmeyen tutumlarının, eşitlik fikirlerinin köylüler üzerinde olası etkisi sebebiyle tehlikesine dikkat çekmiştir. Yani ona göre Duhaborlar'ın asayiş problemine sebep olması muhtemeldir. Sorgu esnasında Duhaborlar'ın önceden ezberlediklerini düşündükleri cümlelerle ve samimiyetten uzak cevapları olduğu belirtilmiştir. Duhaborlar'ın yeryüzündeki devlete saygı duydukları ve itaat ettiklerine dair ifadelerine karşın bunun göstermelik ya da mecburiyetten takınılan bir tutum olduğu kanaati dile getirilmiştir.³³ Bu durum gözaltına alınma ihtimallerine karşı kendilerini en az açık edecekleri halde Duhaborlar'ın hazırlandıkları şeklinde yorumlanabilir. Duhaborlar'ın devlete karşı tutumları yüzünden devletin daha sert tutum benimseme sebebi olabilecek bir hadise hemen hemen aynı tarihlerde yaşanmıştır. 1787-1791 Osmanlı-Rus savaşında cepheleyken ordudaki Duhaborlar silah bırakmıştır.³⁴ Bu yaşanan olaylar hem ordunun geleceği hem de asayişi sağlamak açısından devletin Duhaborlar'a karşı aldığı sert tutumun müsebbiplerinden sayılabilir.

³⁰ Maude, *A Peculiar People*, 120-122.

³¹ Margaritov, *İstoriya Russkih Mističeskij i Ratsionalističeskij Sekt*, 90-91.

³² İnikova, "The Tambov Dukhobors in the 1760s," 17-30.

³³ Robert Pinkerton, *Russia or Miscellaneous Observations on The Past and Present State of That Country and Its Habitants* (London: Seely&Sons, 1833), 174-178.

³⁴ Svetlana İnikova, "Spiritual Origins and the Beginnings of Doukhorbor History," in *The Doukhorbor Centenary in Canada, A Multi-Disciplinary Perspective on their Unity and Diversity*, ed. A. Donskov- J. Woodsworth-C. Gaffield (Ottawa: Slavic Research Group and Institute of Canadian Studies at the University of Ottawa, 2000), 11.

Yekaterinaslav'da 1791 yılında Duhaborlar'ın günümüze gelen ilk yazılı metnine de sebep olacak gözaltına alınma olaylarının yaşandığı bilinmektedir. Burada da Duhaborlar kendilerinin asılsız ithamlarla hapse atıldığını hatta bazılarının üç yıldır hapiste olduğunu ifade etmişlerdir.³⁵ Bu üç ana merkez dışında çeşitli yerlerde de Duhaborlar sıkıntılar yaşamıştır. Mesela Çar I. Pavel, 1799'da 31 kişiyi Ekaterinburg'a sürgüne göndermiştir.³⁶

Duhaborlar'ın içinde bulunduğu sıkıntılı durum 1801'de Çar I. Aleksandr'ın yönetime geçmesiyle değişecektir. Sapkın sayılan gruplara daha hoşgörülü yaklaşan, baskıyla onlarla olan sorunların çözülemeyeceğine inanan Aleksandr, idareyi eline alır almaz yargılanmaksızın tutuklananları veya sürülenleri serbest bırakmıştır. Akabinde sürgüne gidenlerin evlerine geri dönmesine izin vermiştir. Evlerine dönen Duhaborlar'ın, din ve devlet adamları tarafından rahatsız edildiği haberini alınca konuyu araştırması için senatör İvan Lapuhin ve Yuriy Alekandroviç Neledinskiy-Meletskiy'i görevlendirmiştir. Bunun üzerine senatörler Kasım 1801'de Harkov bölgesine gitmişlerdir. Senatörler, Harkov'da daha önce Duhaborlar'ı sorgulayan devlet yetkilileriyle yaptıkları görüşmelerden yeterli bilgi alamamıştır. Duhaborlar'ın hem geçmişte hem de şimdi neler yaşadıklarını araştırmışlardır. Önceden şikâyet edilen Duhaborlar'ın neredeyse hepsinin sürgün edildiğini öğrenmişlerdir. Çar I. Aleksandr'ın izniyle sürgünden dönenlerin de kilise tarafından rahat bırakılmadığını tespit etmişlerdir. Yekaterinaslav'dakilerle de görüştükten sonra rapora nihai halini vererek 1802 yılı Aralık ayında çara göndermişlerdir. Onlara göre Duhaborlar, Tanrı'nın gönderdiği hükümdara itaat edilmesi gerektiğini düşünen kişilerdir. Aslında Hıristiyanlığı doğru şekilde anlarlar ama kilise ve komşuları onların böyle olmadığını düşünmüşlerdir. Duhaborlar'ın ayrı bir yerde topluca yaşamak ve gidilecek yerde telafi etmeleri koşuluyla sürgünden dönenlerin yaşadığı sıkıntıyı çözmek için maddi destek taleplerini de rapora yazmışlardır.³⁷ Duhaborlar o güne kadar kendilerinin devletin üst kademelerine hep yanlış tanıtıldığı kanaatindeydi. O yüzden bu iki senatörü doğru bilgiyi aktardıkları için hayırla anacaklardır.³⁸

Çar I. Aleksandr'ın Duhaborlar'ın taleplerine olumlu cevap verdiği emir 25 Ocak 1802'de yayınlanmıştır. Emre göre Duhaborlar, Tavriya'da Melitapol bölgesinde Moloçnaya Voda³⁹ diye bilinen yere göç edecekler, her bir Duhabor erkeğe toprak verilecek, beş yıl vergi muafiyeti sağlanacak, göç eden her eve yüz ruble verilecek ve bunun geri ödemesi on yılda olacaktır. Çar I. Aleksandr'ın Duhaborlar'ın göç etmelerine izin verme sebeplerinden biri yayılmalarını önlemektir.⁴⁰ Yine Duhaborlar'ın ülke sınırlarının genişletilip, sınır bölgelerinin yurt edinmek için öncü kuvvet olarak kullanıldığı da yapılan yorumlardan biridir.⁴¹

2) İlk Özerk Yerleşim: Moloçnaya Voda

Çar I. Aleksandr, 1804'te bir emirle Duhaborlar'ın Moloçnaya Voda'ya göç etmesine

³⁵ "Zapiska Yekaterinoslavskih Duhobortsev 1791 Goda," 2/75, 77.

³⁶ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 50.

³⁷ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 86-95.

³⁸ Platon/Metropolitan of Moscow, *The Present State of The Greek Church in Russia*, 306-307.

³⁹ Azak Denizi'ne dökülen Moloçnaya Nehri etrafındaki bölge bu şekilde isimlendirilmiştir. Moloçnaya Voda'nın bağlı olduğu Tavriya, Yekaterinaslav ve Herson'un kuzeyinde yer almaktadır.

⁴⁰ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 103-105.

⁴¹ George Woodcock, "Spirit Wrestlers: Doukhobors in Russia and Canada Part One," *History Today* 27/3 (1977): 155.

dair ayrıntıları anlatmıştır. Bu emirde Duhaborlar'a nasıl yaklaşılması gerektiğine dair bazı kurallar bulunmaktadır. Öncelikle kilise görevlilerine Duhaborlar'la güzel bir şekilde konuşması söylenmiştir. Bu güzel ve sakin tavrın her şartta korunması istenecektir. Onlarla mümkün olduğunca münakaşa etmeden iletişim kurulması gerektiği vurgulanmıştır. Duhaborlar'ın aleni bir şekilde toplum kurallarına karşı çıkmadığı sürece ayıplanmaması uyarısı yapılmıştır. Moloçnaya Voda'ya göç etmek isteyenlere zorluk çıkarılmaması gerektiği söylenmiştir. Çünkü Duhaborlar'ın buldukları yeri terk edip Moloçnaya Voda'da toplanması, Ortodoksluğa mugayir fikirlerinin geride izinin kalmaması önemsenmektedir. Bununla beraber Duhaborlar'ın gittikleri yerde de gözlenmeye devam edilmesi ve yayılmasının engellenmesi gerektiği de eklenmiştir.⁴²

Moloçnaya Voda'da 1808'e kadar 9 Duhabor köyü kurulmuştur. Bunlar arasında Kapustin'in yerleştiği Terpenye köyü merkezdir.⁴³ 1816'da yaklaşık 3000 Duhabor bu köylerde yaşamaktadır. Ülke genelinde çeşitli yerlerde bu sayıdan fazlası bulunur, ancak Moloçnaya Voda'daki topluluğun grubu temsil etmektedir. Duhaborlar, burada kendilerini saklama kaygısı ve Ortodoks din adamı-komşu baskısı olmadan yaşayacaktır. Diğer komşu topluluklar gibi kendi iç işlerinde özerk bir yönetim yapısına sahiptirler.⁴⁴ Moloçnaya Voda'daki grup genellikle Tambov, Yekaterinaslav ve Harkov'dan gelenlerden oluşmuştur. Ancak ülkenin başka bölgelerinde yaşayan Duhaborlardan da gelenler bulunmaktadır. Bunlar arasında Finlandiya ya da İslandinav kökenli biriyle evlilik yapıp eşleriyle dönenler de yer almaktadır. Yine burada Duhaborlar arasına Moğol, Moldavyalı, Tatar ya da Çingenelerden katılmıştır. Yani Moloçnaya Voda'daki Duhaborlar'ın kültürel ve etnik anlamda çeşitlilik arz etmektedir. Böylesi bir çeşitliliği bir arada tutabilme ve Duhaborlar için yeni bir tecrübe olan iç işlerinde özerk yaşamayı bir sıkıntı olmadan tesis etme görevi, dönemin lideri Kapustin'e düşmüştür. Kapustin, Duhaborlar'ın Musa'sı olarak bilinir. Çünkü o da grubu, Musa'nın Yahudileri Mısır'dan çıkarıp bir araya getirdiği gibi Moloçnaya Voda'da toplamıştır. Duhaborlar'ın ibadet, cenaze ve düğün gibi törenlerinin düzenlemesi de Kapustin'e aittir. Yeni Ahit'in bir kısmını bildiği gibi Yaşayan Kitap'taki Mezmurları da bilen ve yeni eklemeler yapan Kapustin, bunların da etkisiyle çok iyi konuşma yapma yeteneğine sahiptir. Ayrıca Kapustin son derece zeki, otorite sahibi olarak bilinmektedir.⁴⁵

Kapustin'e bu iyi anlatılan niteliklerinin de etkisiyle bazı tanrısal özellikler atfedildiği iddia edilir. Bazı Duhaborlar'a göre bunun nedeni, Moloçnaya Voda'da kültürel alt yapısı farklı insanların onların arasına katılması ve eski kültürlerinin etkisiyle böyle bir zanna kapılmasıdır.⁴⁶ Ancak bunu bizzat Kapustin'in talep ettiğine dair iddialar da bulunmaktadır. Buna göre Kapustin kendisini Yaşayan Tanrı ilan ederek takipçilerine "Mesih'in ruhu her nesilde yeni bir bedene girmek suretiyle yeryüzünde bulunur, şu anda ruhu bendedir. İcinizdeki yaşlılar bilir ki Kolesnikov da öyleydi" demiştir. Ayrıca Mesih'in kendisinden sonra istediği insanın ruhuyla birleşme hakkının olduğu ve kendisinden

⁴² Novitski, *Duhabortsah*, 31-32; Novitski, *Duhabortsı İh İstoriya i Verauçenye*, 64-65.

⁴³ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 106,115.

⁴⁴ Maude, *A Peculiar People*, 127-128, 131.

⁴⁵ Popoff, *Historical Exposition on Doukhor Beliefs*, 5-7.

⁴⁶ Popoff, *Historical Exposition on Doukhor Beliefs*, 7.

sonra oğlunun bedeninde olacağını da söylemiştir.⁴⁷ Kapustin'den sonra Duhabor liderliğinin babadan oğula geçmesi bu son iddianın doğru olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca Pobirahin'in kendisinin Yaşayan Tanrı olduğunu söylediğine dair rivayetler hatırlanırsa, onun mirasçısı konumunda olan Kapustin'de de benzer söylemin görülmesi beklenmektedir. Kapustin'in bu konuşmada Pobirahin yerine Kolesnikov'u anması da dikkat çekici bir noktadır. Bunun muhtemel sebebi Tambov'dan gelenlerin zaten bu fikre aşina olmalarıdır. Ama Yekaterinaslav'dan gelenler için aynı durum söz konusu değildir, Kapustin eski liderleri üzerinden onlar üzerinde bir etki bırakmak istemektedir.

Kapustin'in otoritesini sağlamlaştırmak ve Duhaborlar üzerinde tam hâkimiyet sağlamak için bulduğu yöntemlerden biri de yaşlılar konseyiyle topluluğu denetlemektir. Buna göre Kapustin'in her bir köyden olmak üzere toplamda 24 yardımcısı vardır.⁴⁸ Başka bir kaynağa göre bu sayı 30'dur ve 12 tane de havarisi bulunmaktadır. Bu kişiler vasıtasıyla inançtan dönmek isteyenler ya da devlete içte bir huzursuzluk olduğu izlenimi verecekler denetlenip ve engellenmektedir. Yani bu konseyle insanların korkutulması ve sindirilmesi sağlanmıştır.⁴⁹

Kapustin'in Molochnaya Voda'da yaptığı önemli bir hamle de ortak mülkiyet prensibinin benimsenmesidir. Önceden ihtiyaçlar için ortak kasa anlayışları olan Duhaborlar, burada ilk yıllar toprağı beraber işlemiş, elde edilen ürünü paylaşmış, bireysel mülkiyet edinmemişlerdir. Elde edilen ürünün bir kısmı kıtlık tehlikesine karşı saklanmıştır. Ortak mülkiyet prensibi Kapustin'in liderliğinin son zamanlarında kaldırılacaktır. Ancak ortak mülkiyet prensibinin önemli bir unsuru olan yetim evi, Duhaborlar için kalıcı olacaktır. Yetim evinin görünen amacı ismiyle müsemma yetimleri, dulları, kimsesiz yaşlıları korumak, onlara kalacak yer sağlamaktır. Ancak işlevine bakıldığında bu amaçla sınırlı kalmamıştır. Bu ev için Duhaborlar'dan para toplanmış, acil durumlarda kullanılmak üzere ortak bir fon oluşturulmuş, vergiler ödenmiştir. Ayrıca genellikle yetim evinin müdürü lider olmuş ve bu merkezin müdürü sıfatıyla devletle gerekli durumlarda temasta bulunmuştur. Yine burada Yaşayan Kitap'ın ezberlenmesi, nesilden nesle aktarılması çalışmaları da yapılmıştır.⁵⁰ Yani yetim evi Duhaborlar için dini ve sosyal anlamda önemli bir merkezdir.

Duhaborlar'ın devlet nezdinde sakin görünen yaşamları 1816'da yapılan bir şikâyet üzerine bozulmuştur. Çar I. Aleksandr'ın 1804'teki emrinde belirttiği üzere Duhaborlar'ın, Ortodokslar arasında inançlarını yayması yasaktır. Şikâyet bu yasağa riayet edilmeyip, Duhaborlar'ın yanında çalışan bazı Ortodoksların Duhabor inancını benimsediğine dairdir. Şikâyet sebebiyle o tarihte 73 yaşında olan Kapustin gözaltına alınmıştır. Bunun üzerine Duhaborlar hem uğradıkları haksızlığı hem de soruşturmayı yürütecek devlet görevlilerine duydukları güvensizliği çara iletmiştir. Olayın soruşturulması üzerine çar iki emir göndermiştir. Biri Duhaborlar'ın bağlı olduğu birimi değiştirerek soruşturmanın daha güvenilir yapılmasını sağlamak içindir. Diğeri ise bölge yöneticisinedir. Burada

⁴⁷ Baron August Freiherr von Hasthausen, *The Russian Empire, its People, Institutions and Resources*, çev. Robert Farie (London: Chapman and Hall, 1856), 289-290.

⁴⁸ Popoff, *Historical Exposition on Doukhor Beliefs*, 7.

⁴⁹ Margaritov, *İstoriya Russkih Mističeskih i Ratsionalističeskih Sekt*, 93.

⁵⁰ Maude, *A Peculiar People*, 130-133.

Duhaborlar'ın baskıya, zulme maruz kaldıklarında daha hırçın bir tavır sergilediklerinin geçmişte gözlemlendiği, bu sebeple son yıllarda sorun çıkarmadan Moloçnaya Voda'da yaşayan Duhaborlar'ın kendilerini güvende hissetmelerinin öneminden bahsedilmektedir.⁵¹ Çarın Duhaborlar'a 1804'teki "iyilikle, hoşgörüle kontrol altında tutma" şeklinde özetlenebilecek tutumunun devam ettiği görülmektedir.

Duhaborlar, çarın birinci emrinde söylediği üzere Duhaborlar'ın bağlı olduğu birim değiştirilirken kendilerinden "Duhabor" yerine yaşadıkları bölgeye atfen "Melitapol Kolonistleri" şeklinde bahsedilmesine tepki göstermiştir. Çünkü bu isim için atalarının kanı dökülmüştür, gerekirse yeniden kanlarının dökülmesini göze almışlardır. Bunun üzerine Duhaborlar'dan resmi evraklarda "Melitapol Kolonisinin Duhaborlar'ı" şeklinde bahsedilmiştir. Duhaborlar'ın isim konusunda bu kadar hassasiyet göstermelerinin altında kendilerini seçilmiş topluluk olarak görmeleri olduğu iddia edilir.⁵²

İki yıl süren soruşturma neticesinde bu şikâyetin doğru olmadığına ulaşılır. Bu soruşturmanın Duhaborlar için bir sonucu da Kapustin'in ortadan kaybolmasıdır. Soruşturma kapsamında gözaltına alınıp kefaletle serbest bırakılan Kapustin'in, 7 Kasım 1817'de hayatını kaybetmesi üzerine bulunduğu köy olan Goreloe'ye defnedildiği söylenmiştir. Durumu kontrol etmek üzere köye gelen yetkililer, mezarın açılmasını istemişlerdir. Mezardan çıkarılan bedenle Kapustin'in saç ve sakal rengi aynı değildir. Ancak cesedin yüzü tanınmayacak halde olduğu için yetkililer içlerindeki şüpheye rağmen hiçbir şey yapamadan geri dönmüştür. Kapustin'e ne olduğu şaibelidir. Bazılarına göre gerçekten 1817'de ölmüştür.⁵³ Ama çoğunluğun görüşü onun 1820'de öldüğü yönündedir.⁵⁴

Kapustin'in kaybolduğu bu dönemde Duhaborlar'ın önemli bir ziyaretçileri olmuştur. Duhaborlar'ın hep hayırla andıkları Çar I. Aleksandr, 1818 yılının Mayıs ayında Duhaborlar'ı yetim evinin bulunduğu, merkez köyleri Terpenye'de ziyaret etmiştir. Yetim evinde ağırlanan çarın, dönüş yolunda yanındakilere Duhaborlar'ın erdemli insanlar olduğunu söylediği aktarılır. Çar, Duhaborlar'ın sıkıntılarını dinleyip ve çözülebilecek durumdakileri çözmüştür. Ziyaretten çok mutlu olan Duhaborlar, Yaşayan Kitap'taki Mezmur 226'daki "kral" ile kastedilenin Çar I. Aleksandr olduğunu belirtirler.⁵⁵ Hatta bir rivayete göre bu Mezmuru çara da okumuşlardır.⁵⁶ Mezmur şu şekildedir: "... Erdemli kralı yarattım, onun yolu doğrudur ve o bana şehrimi kurmada yardım etti..."⁵⁷ Duhaborlar'ın Moloçnaya Voda'ya yerleşme süreçleri göz önünde bulundurulduğunda Mezmurdaki ifadelerle çarın onlar için anlamı örtüşmektedir.

Duhaborlar çarın ziyaretine dair daha ayrıntılı bilgi vermektedir. Buna göre çar, onların ibadet törenini izleyince doğru yolda olduklarını anlamış ve kendisinin de

⁵¹ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 141-148. Bu suçlamaya ek olarak kaçakları saklamalarından şüphelenildiği de söylenmiştir. Bk. Pinkerton, *Russia or Miscellaneous Observations*, 169. Langeron'a, Çar Aleksander'ın gönderdiği emrin tamamı için bk. Pinkerton, *Russia or Miscellaneous Observations*, 170-174.

⁵² Maude, *A Peculiar People*, 139-140.

⁵³ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 148-153.

⁵⁴ Hasthausen, *The Russian Empire, its People, Institutions and Resources*, 291.

⁵⁵ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 163-171.

⁵⁶ Novitski, *Duhabortsı İh İstoriya i Verauçenye*, 272-273.

⁵⁷ Yaşayan Kitap, 226. Mezmur, 193.

Duhabor olmak istediğini söylemiştir. Ancak kendisine Duhabor olmak istiyorsa çar olamayacağı, kendi el emeğiyle ürettikleriyle hayatını idame ettirmesi gerektiği söylenmiştir. Çar, yanında bulunan eşine böyle bir hayat yaşayıp yaşayamayacaklarını sormuş ve olumsuz yanıt almıştır. Ama Duhaborlar'a göre çar, her zaman doğru bir Hıristiyan olarak yaşamıştır. Bazı Duhaborlar, çarın kendini öldü gibi gösterip Moloçnaya Voda'da onların arasına katıldığını da söylemiştir.⁵⁸ Duhaborlar'ın son iddiası başka tarihi verilerle doğrulanmamaktadır. Ancak Çar I. Aleksandr'ın Taganrog gibi başkente uzak bir yerde ölmesi ve son yıllarında daha mistik bir yaşam sürmesi üzerine bazı iddialar ileri sürülür. Buna göre çar gerçekte ölmemiş, ömrünün kalan kısmını bir mistik olarak tamamlamıştır.⁵⁹

Çar I. Aleksandr, 1825'te ölünce yerine Çar I. Nikolay geçmiştir. Bu değişim Duhaborlar için önemlidir çünkü iki çarın Duhaborlar'a yaklaşımı farklıdır. Duhaborlar'ı ikna ederek, güzellikle yaklaşarak bertaraf etme yanlısı olan Aleksandr'ın aksine Nikolay yöntem olarak disiplin ve itaat ettirmeyi benimsemiştir.⁶⁰ Çar I. Nikolay, 1830'da yayımladığı bir emirle Duhaborlar'ı "zararlı heretik"⁶¹ gruplar arasında saymıştır. Bu emre göre Duhaborluğu yayma suçu işleyenler Kafkasya'ya sürgün edilecek, burada askerlik yapabilecek durumdakiler asker olacak, Don Kazaklar arasında Duhaborluğu seçen olursa onlar da bu doğrultuda değerlendirilecektir.⁶²

Bu emirde üzerinde durulması gereken iki nokta vardır. Birincisi Kafkasya'ya sürgünün dile getirilmesidir. Moloçnaya Voda'ya geldiklerinde Ortodokslardan uzaklaşan Duhaborlar zamanla bölgeye yeni göçlerin olmasıyla yine Ortodoksların arasında kalmıştır. Yani yeniden heretik inançlarını Ortodokslar arasında yayma ihtimalleri yüzünden tehlikeli hale gelmişlerdir.⁶³ Bazı yorumlara göre Duhaborlar, Moloçnaya Voda'ya öncü kuvvet olarak gönderilmiş, buraların yurt olması, Ruslaşması görevini tamamladıktan sonra onlara yine göç yolu görünmüştür.⁶⁴ Ancak devletin bir bahaneyle onları uzaklaştırması gerekecektir. Aranan fırsat 1834'te gelen bir şikâyet üzerine bulunacaktır. İkincisi, Don Kazakların Duhaborlar arasına katılması durumudur. Don Kazaklarının, Duhaborlar'ın arasına katılma teşebbüsleri resmi ve gayri resmi şekilde olmuştur. Resmi olarak teşebbüsleri devletin dikkatini çekmiş ve bu durumun Kazakların askerlikten kaçma niyetiyle yapıldığı kanaatine ulaşılmıştır.⁶⁵

Çar I. Nikolay'ın nispeten olumsuz tutumu neticesinde Duhaborlar bu dönem daha içe kapanık yaşamıştır.⁶⁶ Çar değişikliğine ek olarak Duhaborlar'daki lider değişikliği de böyle bir dönem yaşamalarını etkilemiştir. Kapustin ölünce, henüz hayattayken işaret

⁵⁸ Vladimir Dimitrioviç Bonç Brueviç, *Materiali k İstorii i İzuçeniyu Russkogo Sektantsva i Raskola* (St. Peterburg, 1908), 152-153.

⁵⁹ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 333.

⁶⁰ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 215.

⁶¹ İçişleri Bakanlığı 1842'de zararlı heretik grupları da çok zararlı, zararlı ve az zararlı olmak üzere üç grupta derecelendirmiştir. Duhaborlar en zararlı grupta yer almıştır. Bunun sebepleri arasında sakramentleri ve kilise hiyerarşisinin otoritesini kabul etmemeleri, Tanrı'nın kurduğu otoriteyi tanımamaları bulunmaktadır. Bk. Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 303-305.

⁶² Novitski, *Duhabortsı İh İstoriya i Verauçenye*, 128-129.

⁶³ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 283-284.

⁶⁴ Woodcock, "Spirit Wrestlers Part One," 157.

⁶⁵ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 209-214.

⁶⁶ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 273.

ettiği üzere yerine oğlu Vasili Kalmikov (1792-1832) geçmiştir. Ondan sonra da oğlu İlarion Kalmikov (1816-1841) lider olmuştur. Ancak her iki isim de Kapustin'in liderlik yeteneklerinden çok uzaktır. Aksine sarhoş ve ahlaksız olduklarına dair suçlamalar vardır.⁶⁷ Vasili'nin yetim evinde Yaşayan Kitap'ı öğrenmek üzere kalanları çıkarttığı, onların yerine gayri meşru ilişkiler yaşadığı kadınları yerleştirdiği iddia edilmiştir. Vasili'den sonra İlarion küçük yaşta lider olmuştur. Ancak o görünen liderken asıl yönetim yaşlılar konseyindedir. Bu dönem Duhaborlar, ekonomik anlamda Kapustin dönemindeki kadar bolluk içinde değildir.⁶⁸

Duhaborlar'la ilgili yapılan şikâyet üzerine 1834'te soruşturma başlatılmıştır. Duhaborlar'ın kapalı bir toplum oldukları bilinmektedir. Bu kapalı toplum sorunları kendi içerisinde çözerken bazen cinayet işlenmiştir. İddiaya göre 200 veya 400 insan öldürülmüştür. Ancak yapılan incelemeler neticesinde 21 kişinin öldürüldüğü tespit edilebilmiştir.⁶⁹ Kapustin döneminde insanlar genellikle onun otoritesine karşı hareket ettikleri ve Duhaborlar'ın sırlarını dışarıya anlatma tehlikesi sebebiyle öldürülmüştür. Sonraki dönemler ise genellikle bireysel sorunlar nedeniyledir. Bu cinayetlerin hepsi devletten gizlenmiştir. Duhaborlar'a göre insan Tanrı meskenidir ve öldürülmesi de günahdır. Ancak Yaşayan Tanrı sayılan liderin emri bu ilkeyi göz ardı etmelerini sağlamıştır. Zaman zaman Duhaborlar'ı ziyarete gelen devlet görevlileri yetim evinde ağırlanarak memnun edilmiş, vergiler eksiksiz ödenmiş, hatta gerekli durumlarda rüşvet de verilmiştir. Böylece halkla muhatap olmaları da engellenmiştir. Duhaborlar, bu ölen insanlarla ilgili başka bir açıklama yapmıştır. Söylediklerine göre aralarında kaçak yaşayan insanları saklamak için bir çukura yerleştirip üstlerini otların altına kapatmışlardır. Ancak daha sonra onları oradan çıkarmayı unuttukları için vefat etmişlerdir.⁷⁰ Duhaborlar'a yöneltilen kaçakları saklama suçu hem çeşitli kaynaklar⁷¹ hem de Duhaborlar⁷² tarafından kabul edilmiştir. Vasili ile ilgili söylenenler arasında da geçen yetim evinin gayri ahlaki ilişkiler için kullanıldığı iddiası bulunmaktadır. Araştırma neticesinde Duhaborlar'ın cinsel ahlaksızlık suçu tespit edilememiş, bu suçtan aklanmışlardır.⁷³

Soruşturma neticesinde 17 Şubat 1839'da Kafkasya'ya sürgün edilmelerine karar verilmiştir.⁷⁴ Karar 26 Ocak 1841'de Duhaborlar'a duyurulmuştur. Kararın gerekçesi; askerlikten kaçanları saklamak, cinayet işlemek, işlenen suçları liderlere bağlılık göstererek gizlemek, devlete itaat etmemektir. Duhaborlar'a Kafkasya'ya gitmeden elindekileri satmak için fırsat verileceği de bildirilmiştir. Kararda çarın Ortodoksluğa dönmek isteyenlerin göç etmeyip evlerinde, kendilerine verilmiş topraklara sahip olmayı sürdürerek kalabileceği çağrısı vurgulanmıştır.⁷⁵

⁶⁷ Maude, *A Peculiar People*, 146.

⁶⁸ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 271-272.

⁶⁹ Maude, *A Peculiar People*, 146.

⁷⁰ Svetlana İnikova, "Tsena 'Tsarstva Bojogo' na Malaçnıh Vodah (1802-1841)," Erişim 01.09.2023, <http://www.doukhobor.ru/literatura/inikova/Cena/index.html>

⁷¹ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 279.

⁷² Popoff, *Historical Exposition on Doukhobor Beliefs*, 6.

⁷³ Woodcock, "Spirit Wrestlers Part One," 157.

⁷⁴ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 286.

⁷⁵ Hasthausen, *The Russian Empire, its People, Institutions and Resources*, 293-296.

Devletin normalde cinayet suçlularına yaptığı gibi Duhaborlar'ı Sibiryaya göndermek yerine adeta ödüllendirir gibi Kafkasyaya toprak vererek göndermesi dikkat çekicidir.⁷⁶ Bu durum Duhaborlar'ın yeni elde edilen topraklara öncü birlik olarak gönderildikleri tezini güçlendirmektedir. Yine de Molochnaya Voda'nın şartları Kafkasyaya göre daha iyidir. Muhtemelen Rus yetkililer, Duhaborlar'ın daha rahat bir yaşamı seçerek göç etmeyeceklerini düşünmüştür. Ancak Duhaborlar'ın büyük çoğunluğu onları yanıltarak gitmiştir.⁷⁷ Sayısal olarak bakıldığında genel kanaate göre yaklaşık 4000 kişi gitmiş, 27 kişi kalmıştır.⁷⁸ Ama bazı kaynaklara göre kalan kişi sayısı 500 ila 1000 arasındadır. Geride kalanları Ortodokslar için eski Duhabor yerleşim yerlerine kilise ve okul inşa edilmiştir. Ayrıca gidenlerin yerine Ortodoks nüfus yerleştirilmiştir. Duhaborlar Kafkasyaya doğru Yaşayan Kitap'tan Mezmurlar okuyarak, askerler eşliğinde yol alarak göç etmiştir.⁷⁹

3) Kafkasya Sürgününde Duhaborlar

Duhaborlar, 1841'den itibaren Kafkasyaya yerleşmeye başlamıştır. Duhaborlar'ı birbirinden uzak tutmak isteyen yetkililer, onların Kafkasya'daki Yelizavetpol ve Tiflis bölgelerine yerleşmelerini sağlamıştır.⁸⁰ Bu iki noktaya daha sonra Kars da eklenecek ve böylece Kafkasya'da yerleşilen bölge sayısı üçe çıkacaktır. Duhaborlar'ın Kafkasya'da liderleri ise İlarion, Peter ve Lukerya olacaktır. İlk kabilelerle beraber, 1841'de Kafkasyaya gelen İlarion kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Onun çocukları lider olabilecek yaşta olmadığı için bir müddet yönetim yaşlılar konseyi tarafından yapılmıştır. İlarion'un oğlu Peter, 1856 yılında lider olmuştur. Genelde iyi anılan Peter'in Duhaborlar için kötü sayılabilecek iki özelliği ava gitmesi ve içki tüketmesidir. Gittiği bir avda yaralanmış ve eve getirilmiştir. Üç gün yaşadıkdan ve yerine eşi Lukerya'yı varis bıraktıktan sonra ölmüştür. Böylece Duhaborlar'ın altın çağı denebilecek Lukerya dönemi başlamıştır.⁸¹

Molochnaya Voda'ya kıyasla olumsuz iklime sahip Kafkasya koşulları sebebiyle çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Bu nedenle bazı Duhaborlar Ortodoksluğu seçerek eski topraklarına geri dönmüştür.⁸² Zamanla iklime ve yeni koşullara uyum sağlayan Duhaborlar'ın çalışkan olmalarının da etkisiyle refah seviyeleri yükselmiştir. Tarım ve hayvancılıktaki başarılarına, iyi yetiştirdikleri atlar ve büyükbaş hayvanlarla oluşturdukları atlı taşıma sistemleri de eklenmiştir.⁸³

Molochnaya Voda'da var olan yetim evi sistemi Kafkasya'da sürdürülmüştür. Burada yetim evi binası liderin yaşadığı Tiflis'teki Goreloe köyünde yer almıştır. Duhaborlar'ın yaşadığı her köyde geliri yetim evine aktarılacak üzere bir arazi ve hayvan sürüsü bulunmaktadır. Köylüler bunları beraber işletmiştir. Ayrıca bireysel olarak da yetim evinin kasasına katkı sağlamışlardır. Toplanan para Tiflis'te bankada veya altın ve gümüş olarak yetim evinde saklanmıştır. Duhaborlar'dan birilerininin maddi bir sıkıntı yaşamaması

⁷⁶ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 288.

⁷⁷ "Tsena 'Tsarstva Bojevo' na Malaçnih Vodah (1802-1841)."

⁷⁸ Maude, *A Peculiar People*, 147.

⁷⁹ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 289, 300-301.

⁸⁰ George Woodcock & Ivan Avakumovic, *The Doukhobors* (Londra: Oxford University Press, 1968), 62-64.

⁸¹ Woodcock & Avakumovic, *The Doukhobors*, 69-70.

⁸² Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 299-300.

⁸³ Maude, *A Peculiar People*, 24; Margaritov, *Istoriya Russkih Mističeskij i Ratsionalističeskij Sekt*, 94.

halinde yetim evindeki bu ortak kasadan gerekli yardım sağlanmıştır.⁸⁴

İnsan öldürmeme ilkeleri sebebiyle savaş karşıtı tutumları olan Duhaborlar, Kafkasya'da zor bir seçim yapmak zorunda kalmıştır. Rus yetkililer 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Duhaborlar'dan yardım istemişlerdir. Yardım isteğini kabul etmezlerse iki ihtimale karşı uyarılmışlardır. Ya Osmanlı yenecek ve Duhaborlar her şeyini kaybedecek, ya da Ruslar yenecek ve Duhaborlar'dan zorunlu askerlik hizmeti istenmeye başlayacaktır. Ayrıca Duhaborlar'dan silah kullanmasının istenmeyeceği teminatı, hizmetlerinin karşılığının maddi olarak ödeneceği sözü verilmiştir. Lukerya istemeyerek de olsa yardım etmek zorunda kalmıştır. Bu savaş neticesinde Osmanlı'dan alınan Kars'tan Duhaborlar'a yeni toprak verilmiş ve böylece yerleşim yeri sayısı üç olmuştur. Bu dönem Duhaborlar' çevrelerindeki çeşitli topluluklara nazaran daha zengindir. Ekonomik anlamdaki bu yükseliş olurken ahlaki anlamda bir düşüş yaşanmaktadır. Bu durumdan rahatsız olan Lukerya içkiyi yasaklayamasa da kullanımını sınırlandırmıştır.⁸⁵

Duhaborlar, Lukerya yönetiminde son huzurlu günlerini geçirmektedir. Zira Lukerya sonrası ciddi sıkıntılar başlayacaktır. Lukerya'nın çocuğu olmadığı için lider olarak yerine bırakılabileceği bir varis bulunmamaktadır. Bu sorunu çözmek isteyen Lukerya, soyu annesi üzerinden Kapustin'e dayanan Peter Verigin'i Goreloe'ye getirerek liderliğe hazırlamıştır. Lukerya'nın önceden bu durumdan Verigin'in anne ve babasına bahsettiği, bu sebeple ziyarete gittiğinde evlendiğini öğrenince şaşırıldığı, isterse boşanabileceğini söylediği aktarılmıştır. Bunun üzerine Verigin boşanmış ve 1882'de Goreloe'ye gelmiştir. Lukerya tarafından iyi karşılanmış, köylere yapılan ziyaretlerde ona eşlik etmiştir. Ama Goreloe'de bazıları Verigin'in varlığından rahatsızdır.⁸⁶ Verigin'in tembel ve lakayt tavırlarından bahsedilmiştir. Lukerya'nın isteğinin aksine onun içki tüketmeye devam ettiği de bazı Duhaborlar tarafından iddia edilmiştir.⁸⁷

Bütün bu arka planla birlikte Lukerya'nın aleni bir şekilde varis açıklamadan, 1886'da ölmesi Duhaborlar'ın yeni lideri kim olacak sorusu etrafında bir krizin yaşanmasına neden olmuştur. Verigin'in yetim evinde tanımlanmış bir görevi yoktur. Goreloe'de onu sevmeyen kesim, Lukerya'yı defnedikten sonra onun yetim evinden gitmesini istemiştir.⁸⁸ Yeni liderin açıklanması için altı haftalık bir süre vardır. Goreloe'yi terk eden Verigin, bu süre içinde liderin kendisinin olduğunu anlatmak için çeşitli ziyaretler ve çalışmalar yapmıştır.⁸⁹ Aynı sürede Goreloe'de Verigin'i sevmeyen grup, Lukerya'nın arkadaşı Mariya Tihonova'nın dini lider olduğunu söylemiştir.⁹⁰ Bu grup Verigin'in faaliyetlerinin farkındadır ve onu Mesih olduğunu iddia ettiği, yetim evindeki gelire el koyacağı gerekçesiyle devlet yetkililerine şikâyet etmiştir. Böylece bir karışıklık yaşanması ihtimali devlete bildirilmiştir.⁹¹

⁸⁴ Woodcock & Avakumovic, *The Doukhobors*, 65.

⁸⁵ Woodcock & Avakumovic, *The Doukhobors*, 73-75.

⁸⁶ Grigoriy Verigin, *Ne v Sile Bog, a v Pravde* (Paris: Dreyfus&Charpentier, 1935),19, 23-26.

⁸⁷ John Woodsworth, *Russian Roots&Canadian Wings Russian Archival Documents on the Doukhor Emigration to Canada* (Toronto: Penumbra Press, 1999), 35.

⁸⁸ Woodcock & Avakumovic, *The Doukhobors*, 78-79.

⁸⁹ Woodsworth, *Russian Roots*, 35-36.

⁹⁰ İrina Malahova, *Duhovme Hristiane* (Moskova: 1970), 66.

⁹¹ Peter Brock, "Vasya Pozdnyakov's Doukhor Narrative (Part One)," *The Slavonic and East European Review* 43/100 (1964): 164.

Liderin ilan edileceği, Lukerya'nın ölümünden altı hafta sonra yapılacak olan anma töreni 26 Ocak 1887'de gerçekleştirilmiştir. Bu törende Verigin taraftarları onu lider ilan etmiş onun önünde diz çökmüştür. Ancak Lukerya'nın kardeşleri Gubanovlar ve yetim evinin müdürü Zubkov'un başını çektiği Goreloe'deki Verigin'i sevmeyen taraf bunu kabul etmemiş ve diz çökmemiştir. Gubanovlar, Lukerya'nın üstüne kayıtlı yetim evinin malının yasal mirasçısıdır.⁹² Gubanovlar zaten sevmedikleri Verigin'e, Lukerya'nın ani ölümünde suikaste bulunduğu şüphesiyle iyice dış bilemektedir.⁹³

Anma töreninde Verigin sebebiyle yaşanabileceklere karşı uyarılan devlet yetkilileri olay yerinde bulunmuştur.⁹⁴ Beklenen karışıklığın yaşanması üzerine Verigin tutuklanmış ve sürgüne gönderilmiştir. Yaşanan karışıklığın Verigin'in sürgüne gönderilmesiyle çözüleceğini zanneden devlet yanılacaktır. Sürgün sonrası saflar netleşmiş ve Duhaborlar tarihlerinde ilk kez ikiye ayrılmıştır. Verigin taraftarları büyük bölüm olarak adlandırılır ve yaklaşık 11000 kişidir, diğerleri ise küçük bölüm olarak adlandırılır ve yaklaşık 2000 kişidir.⁹⁵ İki grup birbiriyle dini, sosyal münasebetlerini kesecek kadar uzaklaşmıştır. Yetim evinin maddi hakları, mahkeme kararıyla yasal mirasçı görünen Gubanovlara verilmiştir.⁹⁶

Verigin, uzun süre sürgünde kalmıştır. O, Duhaborlar için inanç uğruna çile çeken bir kahraman haline gelmiştir. Sürgündeyken Duhaborlar'la teması devam etmiştir. Onlara gönderdiği mesajlarla irtibat kurmuştur. Verigin'in sürgünde olması farklı ortamlara girmesi ya da insanlarla tanışmasını da sağlamıştır. Bunlardan en çok Tolstoy takipçileri onu etkilemiştir. Bu yeni fikirlerle Verigin, takipçisi olan Duhaborlar'ı daha "militan", protestocu hale getirmiştir.⁹⁷ Bu minvalde 1893'te bazı talimatlar göndermiştir. Buna göre takipçisi Duhaborlar'a vejetaryenliği, ortak mülkiyeti, alkol ve sigaradan uzak durmayı, cinsel ilişkiden kaçınmayı tavsiye etmiştir. Şiddet içerdiği için askerliğin Hıristiyanlıkla bağdaşmayacağını ise vurgulamıştır.⁹⁸ Bunlar Verigin'in 1895'te yapacağı asıl hamlenin öncü adımlarıdır. Verigin'in bu talimatları Duhaborlar için yeni yollar açarken devlet yönetiminde çar değişikliği olmuştur. 1894'te tahta geçen Çar II. Nikolay kendisine bağlılık yemini edilmesini istemiştir. Ancak Verigin takipçileri yani büyük bölüm cezayı göze alarak yemin etmemiştir.⁹⁹

Verigin, takipçilerine 1895'te gönderdiği mesajda "iki efendiye hizmet edilmez" diyerek sadece tanrıya itaat edilmesini, gerçek bir Hıristiyanın şiddete maruz kalsa dahi aynı şekilde cevap vermemesini, şiddetten her hâlükârda kaçınılması gerektiğini hatırlatmıştır. Sadece tanrının emrine riayet edilen çileli yolun kutsiyetini ve ölüme bile varabilecek zorluğunu da belirtmiştir.¹⁰⁰ Bu mesaj sonrası yaşananlar, Verigin'in

⁹² Malahova, *Duhovnie Hristiane*, 65-66.

⁹³ Buhr, *The Origin of the Doukhobor Faith: A Contribution to Doukhobor and Mennonite History in Russia and Canada*, 53.

⁹⁴ Woodsworth, *Russian Roots*, 37.

⁹⁵ Malahova, *Duhovnie Hristiane*, 66.

⁹⁶ Buhr, *The Origin of the Doukhobor Faith: A Contribution to Doukhobor and Mennonite History in Russia and Canada*, 53-54.

⁹⁷ George Woodcock, "Spirits Wrestlers Part Two," *History Today* 27/4 (1977): 249.

⁹⁸ Malahova, *Duhovnie Hristiane*, 56-57.

⁹⁹ Woodcock & Avakumovic, *The Doukhobors*, 93.

¹⁰⁰ Verigin, *Ne v Sile Bog, a v Pravde*, 80-82.

takepçileri üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Bunun üzerine Paskalya'da orduda görevli 60 Duhabor silah bırakmış ve Sibiryaya sürgüne gönderilmiştir.¹⁰¹

4. Silah Yakma Eylemi ve Kanada'ya Göç

Verigin'in mesajında devlete itaat etmeme ve büyük silah bırakma eyleminin belirtileri vardır. Bu büyük eylem Duhaborlar'ın Kafkasya'daki üç yerleşim bölgesinin her birinde silah yakma eylemi olarak gerçekleşmiştir. Eylem günü Rusların Aziz Pavlus ve Aziz Petrus adına kutladıkları 29 Haziran'dır. Bu tarih aynı zamanda Verigin'in doğum günüdür.¹⁰² Eylem alanına toplanan Duhaborlar silahları yığın haline getirip ateşe vermiş, bu esnada Yaşayan Kitap'tan Mezmurlar da okumuşlardır. Eylem adeta dini bir ayin havasında gerçekleştirilmiştir. Verigin'in söylediği üzere iki efendiye hizmet etmeyeceklerini ilan etmek isteyen Duhaborlar'ın, devlet yetkililerini tahrik edici tutum ve davranış sergilediği görülmüştür. Kars'ta neredeyse tüm Duhaborlar'ın büyük bölümden olmasının da etkisiyle eylem nispeten sakin geçmiş, sadece 15 kişi tutuklanmıştır. Bu durum inançları için çileli bir yol isteyen Duhaborlar'ın beklentisini karşılamamıştır. Yelizavetpol'de eylem alanına gelen devlet yetkilileri 80 Duhabor'u döverek gözaltına almıştır. Asıl büyük olaylar Tiflis'te yaşanmıştır. Eylem öncesinde büyük bölümdeki hareketliliği gören ve kendilerine saldırılmasından korkan küçük bölümün de şikâyeti vardır. Eylem esnasında buna Duhaborlar'ın yetkililere karşı lakayt tavrı da eklenmiştir. Bunun üzerine buradaki eyleme çok sert müdahale edilmiştir. Devlet yetkilileri için olay aleni isyan görüntüsü çizmektedir. Bununla beraber silah bırakma eyleminin Duhabor olmayan gruplara da sıçraması ihtimali göz önüne alınarak diğerlerine de örnek teşkil edecek bir ceza uygulanmıştır. Böylece Tiflis'teki en sıkıntılı gruptan 4300 kişi için sürgün kararı verilmiştir. Ancak sürgün yeri Gürcistan'ın dağlık yerleridir ve yaşam şartları zordur. Duhaborlar isyan neticesinde adeta ölüme gönderilmiştir. Burada çok zor şartlar altında daha bir yıl dolmadan çeşitli sebeplerle 350'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁰³

Verigin, 1896'da grubun ismini değiştirmiş ve *Evrensel Kardeşliğin Hıristiyan Toplumu (The Christian Community of Universal Brotherhood)* yapmıştır. Yüzyıl başında Duhabor ismi için canlarını verecek olan Duhaborlar'ın bunu kolayca kabul etmesi inançlarının ne kadar lider merkezli olduğunu göstermesi bakımından uygun bir örnektir.¹⁰⁴ Verigin, Evrensel Kardeşliğin Hıristiyan Toplumu'nun ortak görüşü olduğunu söylediği on madde saymıştır.¹⁰⁵ Bu maddelerle Duhaborluk artık dini bir öğretiden, sosyal-ahlaki bir yapıya dönüşmeye başlamıştır.¹⁰⁶

Duhaborlar'ın yaşadığı bu sıkıntılı durum üzerine makûs kaderlerini değiştirecek destek, Tolstoy ve Tolstoycu diyebileceğimiz onun takipçilerinden gelmiştir. Bu Tolstoycu isimlerden bazıları şunlardır; Vladimir Çertkov, Dimitri Hilkov, Pavel Biryukov, İvan

¹⁰¹ Brock, "Vasya Pozdnyakov's Doukhor Narrative (Part One)," 168-169.

¹⁰² Popoff, *Historical Exposition on Doukhor Beliefs*, 12.

¹⁰³ Woodcock & Avakumovic, *The Doukhobors*, 100-105.

¹⁰⁴ Maude, *A Peculiar People*, 162-163.

¹⁰⁵ Yaşayan Kitap, 144. Mezmur, 153-154.

¹⁰⁶ Svetlana İnikova, "The New Doctrines of The Doukhor Fasters," içinde *Orthodox Christian Renewal Movements in Eastern Europe*, ed. Aleksandra Djuric Milovanovic- Radmila Radic (Cham: Palgrave Macmillan, 2017), 60.

Tregubov, Leopold A. Sulerzhitsky ve Aylmer Maude. Bu isimler Duhaborlara çeşitli vesilelerle yardım edecektir.¹⁰⁷ Çünkü Tolstoyculara göre Duhaborlar, gerçek Hıristiyanlığın yaşanabilir olduğunun kanıtı ve canlı örneğidir. Ancak onların Duhaborlar'ı tam olarak tanımadıkları görülmektedir. Mesela Duhaborlar'ın liderlerini Yaşayan Tanrı olarak gördüklerini henüz bilmiyorlardır ve çok sonra öğrenince hayal kırıklığı yaşayacaklardır.¹⁰⁸

Tolstoy, Duhaborlar'ın sürgünde yaşadığı sıkıntılardan Hilkov'un yazdığı mektup sayesinde haberdar olmuştur. Durumu araştırması için Biryukov'u Duhaborlar'ın yaşadığı yere göndermiş ve kendisine verilen bilgiler neticesinde bir yazı kaleme almıştır. Rusya'da sansürden dolayı yayınlanamayacak olan yazıyı İngiltere'de *The Times* gazetesinde 23 Ekim 1895'te yayınlamıştır.¹⁰⁹ Bu yazıda önce Duhaborlar'la ilgili genel bilgi vermiş, sonra silah yakma eylemi neticesinde maruz kaldıkları zulmü anlatmıştır.¹¹⁰ Dünya kamuoyunu bilgilendirme anlamında önemli olan bu yazıyı yine üç Tolstoycu arkadaşın kaleme aldığı ikinci bir yazı izlemiştir. Bu metin Çertkov, Biryukov ve Tregubov tarafından yazılmış ve 12 Aralık 1896'da yayınlanmıştır. Burada Duhaborlar olumlu yönleri anlatılarak övülmüş, tarihleri ve öğretileriyle ilgili bilgi verilmiştir. Özellikle silah bırakma ve yakma eylemleri neticesinde sürgünde yaşadıkları sıkıntılar vurgulanmıştır. Buna rağmen çıktıkları çileli yolun bilincinde olan Duhaborlar'ın yardım istemediklerini belirtmişlerdir. Ancak üç Tolstoycu arkadaş durumun vahametine dikkat çekerek yardıma ihtiyaçları olduğunu söylemiş ve yardım çağrısında bulunmuştur.¹¹¹ Tolstoy, Duhaborlar'ın sürgünde yaşadıkları yerin yöneticilerine mektup yazarak onlara yumuşak davranılmasını istemiştir.¹¹²

Dünyaya Duhaborlar'ın yaşadıkları çeşitli şekillerde aktarılırken Rusya içerisinde de bazı gelişmeler olur. Sürgündeki Duhaborlar'ı ziyaret eden müfettişler, onlara çara bağlılık yemini etmek ve askerlik hizmetini kabul etmek şartıyla eski topraklarına dönebileceklerini söylemiştir. Ancak Verigin'in "iki efendiye hizmet edilmez" sözüne sıkı sıkı bağlı, inançları uğruna çile çekmeye yeminli yola çıkmış Duhaborlar bunu kabul etmemişlerdir.¹¹³ Bir yoruma göre bu teklifi kabul etmemelerinde Çertkov ve Hilkov'un etkisi bulunmaktadır.¹¹⁴

¹⁰⁷ Svetlana İnikova, *History of the Doukhobors in V. D. Bonch- Bruevich's Archives (1886-1950s)*, çev. Koozma Tarasoff (Ottawa: Legas, 1999), 17, 37, 73-75.

¹⁰⁸ İnikova, "The New Doctrines of The Doukhobor Fasters," 52-53.

¹⁰⁹ Graham Camfield, *Among Russian Sects and Revolutionists The Extraordinary Life of Prince D. A. Khilkov* (Bern: Peter Lang, 2015), 137.

¹¹⁰ Yazı gazetede başlıksız olarak bir buçuk sütunda yayınlanmıştır. Rusya'daki sansür sebebiyle yayınlanmadığı ve Tolstoy'un ricası üzerine burada yayınlandığı eklenmiştir. "Başlıksız," *The Times* London, 23 Ekim 1895, 9, erişim 01.09.2023 <https://www.thetimes.co.uk/archive/article/1895-10-23/9/4.html?region=global#start%3D1895-10-23%26end%3D1895-10-24%26terms%3Dappeal%26back%3D/tto/archive/find/appeal/w:1895-10-23%7E1895-10-24/3%26prev%3D/tto/archive/frame/goto/appeal/w:1895-10-23%7E1895-10-24/21%26next%3D/tto/archive/frame/goto/appeal/w:1895-10-23%7E1895-10-24/23>

¹¹¹ Vladimir Tchertkoff, *Christian Martyrdom in Russia* (London: The Free Age Press, 1900), 1-7.

¹¹² Tchertkoff, *Christian Martyrdom in Russia*, 56-57. Ayrıca başka bir kaynakla teyit edilemese de Tolstoy'un Duhaborlar için "25. Yüzyıl İnsanları" tabirini kullandığına ve Duhaborlar'a Nobel ödülü verilmesi için İsviçre'ye mektup yazdığına dair bilgiler bulunmaktadır. Bk. Alla Bejantseva, *Strana Duhaboriya* (Tiflis: Mejdunarodnyy Kulturna Prosvetitel'skiy Sayuz Ruskiy Klub, 2007), 71, 79.

¹¹³ Maude, *A Peculiar People*, 35-36.

¹¹⁴ Margaritov, *İstoriya Russkih Mističeskih i Ratsionalističeskih Sekt*, 97.

Verigin, çarın eşine 1896 yılında mektup yazarak Avrupa ya da Amerika'ya göç etmelerine izin verilmesini istemiştir.¹¹⁵ Bütün bu çalışmalar neticesinde 24 Şubat 1898'de Duhaborlar'a göç izni bazı şartlarla çıkmıştır. Bu şartlar şunlardır; askerlikle mükellef kişiler hariç olmak üzere göç edebilecekler, yurt dışına çıkış masraflarını kendileri karşılayacaklar, ülkeden çıkarken geri dönmeyeceklerine dair bir belge imzalayacaklar, eğer dönmek isterlerse uzak yerlere sürüleceklerdir.¹¹⁶

Tolstoycular, Duhaborlar'ın gerçek Hıristiyanlar olduğuna, Rus çarının baskısı olmadan özgürce yaşadıklarında tüm dünyaya gerçek Hıristiyanlığın yaşanabileceğine dair örnek olacaklarına inanmaktaydı.¹¹⁷ Bu sebeple özgürce yaşayacakları yer bulma ve yol masraflarını karşılama konusunda çok büyük yardımları olmuştur. Masrafları karşılamak için Tolstoy'un kızı adına bankada bir hesap açılmış ve gerekli para bu hesapta toplanmıştır.¹¹⁸ Oluşturulan fona Moskovalı ve İngiltereli zenginlerden destek sağlanmıştır. Tolstoy sonradan aforoz edilmesinin yolunu açacak olan *Diriliş* isimli romanını tamamlayarak telif gelirini bu fona aktarmıştır.¹¹⁹

Duhaborlar'ın göç edeceği yerle ilgili ilk seçenek Kıbrıs olmuştur. 18 Ağustos 1898'te yaklaşık 1000 kişi buraya doğru yola çıkmıştır. Ancak hem yaşanan hastalıklar hem de iklim şartları Duhaborlar'a uygun gelmediği için Kıbrıs'a yerleşme kararı verilmiştir.¹²⁰ İkinci seçenek olarak daha önce çeşitli dini grupların göç ettiği Kanada gündeme gelmiştir. Burada gerekli inceleme ve anlaşmaları yapmak üzere Tolstoycu Maude ve Hilkov ile beraber iki Duhabor aile 1 Eylül 1898'de Kanada'ya doğru yola çıkmıştır. Gelen iki Duhabor ailenin genel haline bakan Kanadalı yetkililer grubun kalan kısmı da böyleyse göçe izin vereceklerini belirtmiştir.¹²¹ 6 Aralık 1898'de Kanada tarafından Duhaborlar'a askerlikten muafiyet, dini özgürlük ve toprak verilmesi sözü üzerine göç kararı alınmıştır.¹²² Sürecin başından itibaren Duhaborlar'ın yanında olan Tolstoycuların desteği yolculuk esnasında da devam etmiştir. Tolstoy'un oğlu Sergey¹²³ ve Leopold A. Sulerzhitsky¹²⁴ gemi yolculuğunda onlara eşlik etmiştir. 1899 yılında yaklaşık 7400 Duhabor Kanada'ya göç etmiştir. Geride ise yaklaşık 12000 kişi kalmıştır.¹²⁵ Böylece 20. yüzyılda Duhaborlar'ın hikayesi iki farklı coğrafyada devam eder.

5. Kars'ta Duhaborlar

Duhaborların Kars'taki genel durumuna dair biraz daha ayrıntılı bilgi vermek gerekmektedir. Osmanlıdan alınan Kars'a Duhaborlarla birlikte başka gruplar da yerleştirilmiştir. Bunlar arasında devlet yetkililerin çalışkanlıklarıyla diğer gruplara

¹¹⁵Woodcock & Avakumovic, *The Doukhobors*, 115-116.

¹¹⁶ Malahova, *Duhovnie Hristiane*, 67-68.

¹¹⁷ İnikova, "The New Doctrines of The Doukhobor Fasters," 62-63.

¹¹⁸ Bejantseva, *Strana Duhaboriya*, 79.

¹¹⁹ Rukiye Aysun İnan, "Bir Aforoz Hikayesi: Tolstoy-Rus Ortodoks Kilisesi İlişkisi," *Turkish Studies-Religion* 15/2(2020): 230.

¹²⁰ Woodcock, "Spirit Wrestlers Part Two," 250.

¹²¹ Maude, *A Peculiar People*, 39-40.

¹²² N. G. Kosachova, "The Doukhobors," içinde *Russian Canadians Their Past and Present*, ed. T. F. Jeletzky, (Ottawa: Borealis Press, 1983), 17.

¹²³ Sergey Tolstoy, *Oğlu Tolstoy'u Anlatıyor*, çev. Emine Opan (İstanbul: Düşün Yayınevi, 1990), 226-250.

¹²⁴ Leopold A. Sulerzhitsky, *To America with the Doukhobors*, çev. Micheal Kalmakoff (Winnipeg: Hignell Book Printing, 1999).

¹²⁵ Woodcock & Avakumovic, *The Doukhobors*, 149.

örnek gösterdiği Duhaborlar aynı zamanda civardaki en zengin grup olmuştur.¹²⁶ Kars'ta Duhaborlar 6 köy kurmuştur. 1886 verilerine göre bu köylerin isimleri ve köydeki nüfusları şu şekildedir; Gorelovka: 472, Kirilovka: 602, Spasovka: 817, Terpenye: 886, Novopokrovka: 550, Troitskoe: 269.¹²⁷ Duhaborların sayısı 1898'de 3.643, 1899'da 3.011 kişi olmuştur. Bunlardan 1898'de 617 kişi 1899'da 2.331 kişi Kanada'ya göç etmiş ve Kars'ta 650 Duhabor kalmıştır. 1901 yılında ise 698 Duhabor bulunmaktadır.¹²⁸

Duhaborların yaşadığı bölünmede Kars'taki 298 haneden 290'ı büyük bölümü desteklemiş yani Verigin taraftarı olmuştur.¹²⁹ Bu sebeple Verigin'in sürgün dönüşü buraya gelmesi planlanmış ve Terpenye Köyü'ne Duhabor liderlerinin kaldığı yetim evi inşa edilmiştir. Ancak Verigin sürgünden dönüp bu eve yerleşememiştir. Buraya önce Verigin ailesinden birileri, daha sonra da maddi durumu iyi olmayan bir aile yerleşmiştir.¹³⁰ Kars'ta silah yakma eylemi Spasovka Köyü'nde gerçekleştirilmiştir. 2015 yılında atalarının eylemi gerçekleştirdiği yeri ziyaret etmek için Kanada'dan 10 Duhabor gelmiştir. Bu ziyarete dair *Milliyet* gazetesinde haber çıkmıştır. Habere göre ziyaret edilen yer günümüzde Karahan ismiyle bilinen köydür. Bu köyün Duhaborların yaşadığı dönem ismi Terpenye'dir. Silah yakma eylemi Spasovka ve Terpenye köyleri arasında gerçekleştiği için haber bu şekilde yapılmış olmalıdır.¹³¹

Sonuç

Duhaborlar 18. yüzyılda Rusya'nın güney sınırına yakın Harkov, Yekaterinaslav ve Tambov bölgelerinde ortaya çıkan, kilise tarafından sapkın kabul edilen bir dini gruptur. Nasıl ortaya çıktıkları sorusuna bakıldığında çeşitli grupların etkisi görülür. Ama Duhaborlar bu gruplardan etkilenmekle beraber kendilerine has inanç sistemine sahip olmuştur. Ortodoksluğa aykırı fikirlerine ek olarak otorite tanımayan, eşitlikçi fikirleri ve askerlik yapmama tutumları sebebiyle devlet tarafından tehlike olarak algılanmış ve diğer insanlara inançlarını yaymalarını engellemek için Ortodoks nüfustan uzak tutulmuşlardır. Bunun sağlanması adına Çar I. Aleksandr ılımlı bir politika izlemiş ve Duhaborlar'ı Moloçnaya Voda'ya yerleştirmiştir. 1805'ten 1841'e kadar burada özerk bir şekilde yaşamışlardır. Çar I. Aleksandr'dan sonra gelen Çar I. Nikolay'ın sapkın kabul edilen gruplara karşı daha sert bir tutum benimsemesi ve Duhaborlar ile ilgili yapılan şikayetlerin soruşturulması neticesinde Kafkasya'ya sürgün edilmeleri kararı verilmiştir. Askerlikten kaçanları saklamaları, cinayetler işlemeleri, işlenen suçları liderlerine bağlılıkları yüzünden gizlemeleri, devlete itaat etmemeleri bu sürgünün gerekçeleridir.

Kafkasya'da üç ayrı bölgede yaşamalarına rağmen Yaşayan Tanrı kabul ettikleri liderlerine bağlı bir şekilde, birbirlerinden kopmadan yaşamışlardır. Lider Lukerya'nın

¹²⁶ Candan Badem, *Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars Vilayeti* (İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık, 2010), 75, 181.

¹²⁷ Fry, "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect," 311.

¹²⁸ Badem, *Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars Vilayeti*, 125.

¹²⁹ Nicholas B. Breyfogle, "Rethinking The Origins of The Doukhobor Arms-Burning: 1886-1893," İçinde *The Doukhobor Centenary in Canada, A Multi-Disciplinary Perspective on their Unity and Diversity*, ed. A. Donskov- J. Woodsworth-C. Gaffield (Ottawa: Slavic Research Group and Institute of Canadian Studies at the University of Ottawa, 2000), 73.

¹³⁰ Aleksandr Ilich Klivanov, *History of Religious Sectarianism in Russia (1860s-1917)*, çev. Ethel Dunn (Oxford: Pergoman Press, 1982) 132-133.

¹³¹ "Atalarının İzini Bulmak İçin Kars'a Geldiler," *Milliyet* 9 Temmuz 2015, 1, erişim 05.11.2023 <https://www.milliyet.com.tr/gundem/atalarinin-izini-bulmak-icin-karsa-geldiler-2085434>

varis açıklamadan ölmesi sonrası yaşananlar üzerine grup iki bölüme ayrılmıştır. Büyük bölümün lideri Peter Verigin sürgüne gönderilse de takipçileri üzerine etkisi devam etmiştir. Sürgüneyken Tolstoycularla tanışan ve onlardan etkilenen Verigin öğretilerinde çeşitli değişiklikler yapmıştır. Bunun neticesinde 1895'te devlete isyan olarak da algılanabilecek silah yakma eylemi gerçekleştirilmiştir. İsyan devlet sert bir şekilde müdahale etmiş ve bazı Duhaborlar'ı yaşam şartlarının çok zor olduğu bir yere sürgün etmiştir. Duhaborlar'ın içinde bulunduğu sıkıntılı durum Tolstoy ve arkadaşları sayesinde dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Tolstoyculara göre Duhaborlar gerçek Hıristiyanlığın yaşanabilir olduğunu kanıtlayan bir gruptur. Bu sebeple Duhaborlar'ın içinde buldukları sıkıntının giderilmesi için ellerinden geleni yapmışlardır. Devlet hem Tolstoycuların hamleleri hem de Verigin'in girişimiyle Duhaborlar'ın göç etmesine izin vermiştir. Göç edilecek yer arayışında ilk olarak Kıbrıs düşünülmüş ancak buraya gelen öncü grubun memnun olmaması üzerine yeni yerler aranmıştır. Kanada'ya giden gruba Rus topraklarında sıkıntı çektikleri hususlarda yani askerlik muafiyeti ve dini özgürlük konularında söz verilmiştir. Duhaborların yaşayabilecekleri topraklar da Kanada tarafından ayarlanmıştır. Böylece Duhaborlar 19. yüzyılı bir kısmının göç etmesiyle tamamlamıştır. Bu makalede Duhaborların ortaya çıkışından 19. yüzyılın sonuna kadar tarihleri anlatılmıştır. Hem Kanada'ya göç eden hem de geride kalan Duhaborlar'ın hikayesi yeni çalışmalarla ele alınmalıdır.

Beyanname:

- 1. Etik Kurul İzni:** Etik Kurul İzni gerekmemektedir.
- 2. Katkı Oranı Beyanı:** Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.
- 3. Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Declarations:

- 1. Ethics approval:** Not applicable.
- 2. Author contribution:** The author declares no one has contributed to the article.
- 3. Competing interests:** The author declares no competing interests.

KAYNAKÇA

- Arık, Durmuş. *Kavram Atlası Dinler Tarihi I*. ed. Bülent Akot. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- Badem, Candan. *Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars Vilayeti*. İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık, 2010.
- Batuk, Cengiz. "Kıyameti Beklerken: Hıristiyanlık'ta Kıyamet Beklentileri ve Rus Ortodoks Kilisesindeki Yansımaları." *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (2008): 5-36.
- Bejantseva, Alla. *Strana Duhaboriya*. Tiflis: Mejdunarodnyy Kulturna Prosvetitel'skiy Sayuz Ruskiy Klub, 2007.
- Bonç Brueviç, Vladimir Dimitrioviç. *Materialı k İstorii i İzuçeniyu Russkogo Sektantsva i Raskola*. St. Peterburg: 1908.
- Bonç Brueviç, Vladimir Dimitrioviç. *Jivotnaya Kniga Duhabortsev*. St. Peterburg: 1909.

- Bonç Brueviç, Vladimir Dimitrioviç. *The Book of Life of Doukhobors*. Çev. Victor Buyniak. Saskatoon: Doukhobor Societies of Saskatchewan, 1978.
- Breyfogle, Nicholas B. "Rethinking The Origins of The Doukhobor Arms-Burning: 1886-1893." İçinde *The Doukhobor Centenary in Canada, A Multi-Disciplinary Perspective on their Unity and Diversity* ed. A. Donskov- J. Woodsworth -C. Gaffield. 55-82. Ottawa: Slavic Research Group and Institute of Canadian Studies at the University of Ottawa, 2000.
- Brock, Peter. "Vasya Pozdnyakov's Doukhobor Narrative (Part One)." *The Slavonic and East European Review* 43/100 (1964): 152-176.
- Buhr, John D. *The Origin of the Doukhobor Faith: A Contribution to Doukhobor and Mennonite History in Russia and Canada*. Vancouver: 1972.
- Camfield, Graham. *Among Russian Sects and Revolutionists The Extraordinary Life of Prince D. A. Khilkov*. Bern: Peter Lang, 2015.
- Dualı, Şir Muhammed. "Rus Ortodoksluğunu Protesto Etmenin İmkanı: Malakanlar/Manevi Hristiyanlar." *Milel ve Nihal* 15/1(2019): 78-98.
- Fry, Gary Dean. "The Doukhobors 1801-1855: The Origins of A Successful Dissident Sect." Yayınlanmamış Doktora Tezi, The American University, 1976.
- Hasthausen, Baron August Freiherr von. *The Russian Empire, its People, Institutions and Resources*. 1. Cilt. Çev. Robert Farie. London: Chapmanand Hall, 1856.
- İnan, Rukiye Aysun. "Bir Afroz Hikayesi: Tolstoy-Rus Ortodoks Kilisesi İlişkisi." *Turkish Studies-Religion* 15/2(2020): 223-236.
- İnikova, Svetlana. "Spiritual Origins and the Beginnings of Doukhobor History." İçinde *The Doukhobor Centenary in Canada, A Multi-Disciplinary Perspective on their Unity and Diversity*, ed. A. Donskov- J. Woodsworth- C. Gaffield, 1-21. Ottawa: Slavic Research Group and Institute of Canadian Studies at the University of Ottawa, 2000.
- İnikova, Svetlana. "The Tambov Dukhobors in the 1760s." Çev. M. E. Sharpe. *Russian Studies in History* 46/3 (2007): 10-39.
- İnikova, Svetlana. "Tsena 'Tsarstva Bojogo' na Malaçnıh Vodah (1802-1841)." Erişim 01.09.2023. <http://www.doukhobor.ru/literatura/inikova/Cena/index.html>
- İnikova, Svetlana. "The New Doctines of The Doukhobor Fasters." İçinde *Orthodox Christian Renewal Movements in Eastern Europe*, ed. Aleksandra Djuric Milovanovic- Radmila Radic, 47-65. Cham: Palgrave Macmillan, 2017.
- İnikova, Svetlana. *History of the Doukhobors in V. D. Bonch- Bruevich's Archives (1886-1950s)*. Çev. Koozma Tarasoff. Ottawa: Legas, 1999.
- Kılıç, Sami. "Kuveykırlar." *Dini Araştırmalar* 8/23 (2005): 219-228.
- Klibanov, Aleksandr Ilich. *History of Religious Sectarianism in Russia (1860s-1917)*. Çev. Ethel Dunn. Oxford: Pergoman Press, 1982.
- Kosachova, N. G. "The Doukhobors." İçinde *Russian Canadians Their Past and Present*. ed. T. F. Jeletzky. Ottawa: Borealis Press, 1983.
- Kurat, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Malahova, İrina. *Duhovnie Hristiane*. Moskova: 1970.

- Margaritov, Sergey. *İstoriya Russkih Mistiçeskih i Ratsionalistiçeskih Sekt.* Simferopol: Tavriçeskaya Gubernskaya Tipografiya, 1910.
- Maude, Ayler. *A Peculiar People The Doukhobors.* New York: Funk&Wagnalls Company, 1904.
- Mealing, Francis Mark. "Our People's Way A Study in Doukhobor Hymnody and Folklife." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pensilvanya University, 1972.
- "Atalarının İzini Bulmak İçin Kars'a Geldiler." Milliyet. 9 Temmuz 2015. 1. Erişim 05.11.2023 <https://www.milliyet.com.tr/gundem/atalarinin-izini-bulmak-icin-karsa-geldiler-2085434>
- Novitski, Arest. *Duhabortsah.* Kiev: Tipografiya Akademiçeskoy, 1832.
- Novitski, Arest. *Duhabortsi İh İstoriya i Verauçenye.* Kiev: Universitetskoy Tipografi, 1882.
- Palmieri, Aurelio. "The Russian Doukhobors and Their Religious Teachings." *The Harvard Theological Review* 8/1 (1915): 62-81.
- Pinkerton, Robert. *Russia or Miscellaneous Observations on The Past and Present State of That Country and Its Habitants.* London: Seely&Sons, 1833.
- Platon/Metropolitan of Moscow. *The Present State of The Greek Church in Russia.* Çev. Robert Pinkerton. Edinburgh: Oliphant Waugh Innes, 1814.
- Popoff, Eli A. *Historical Exposition on Doukhobor Beliefs.* British Columbia: POP Offset Inc, 1982.
- Sulerzhitsky, Leopold A. *To America with the Doukhobors.* Çev. Micheal Kalmakoff. Winnipeg: Hignell Book Printing, 1999.
- Süvari, Çakır Ceyhan. *Malakanlar Rus Köylü Hareketlerinden Günümüze Malakan İnanıcı.* Ankara: Ütopya Yayınları, 2013.
- "Başlıksız." The Times London. 23 Ekim 1895. 9. Erişim 01.09.2023. <https://www.thetimes.co.uk/archive/article/1895-10-23/9/4.html?region=global#start%3D1895-10-23%26end%3D1895-10-24%26terms%3Dappeal%26back%3D/tto/archive/find/appeal/w:1895-10-23%7E1895-10-24/3%26prev%3D/tto/archive/frame/goto/appeal/w:1895-10-23%7E1895-10-24/21%26next%3D/tto/archive/frame/goto/appeal/w:1895-10-23%7E1895-10-24/23>
- Tchertkoff, Vladimir. *Christian Martyrdom in Russia.* London: The Free Age Press, 1900.
- Tolstoy, Sergey. *Oğlu Tolstoy'u Anlatıyor.* Çev. Emine Opan. İstanbul: Düşün Yayınevi, 1990.
- Verigin, Grigoriy. *Ne v Sile Bog, a v Pravde.* Paris: Dreyfus&Charpentier, 1935.
- Woodsworth, John. *Russian Roots&Canadian Wings Russian Archival Documents on the Doukhobor Emigration to Canada.* Toronto: Penumbra Press, 1999.
- Woodcock, George. "Spirit Wrestlers: Doukhobors in Russia and Canada Part One." *History Today* 27/3 (1977): 152-158.
- Woodcock, George. "Spirit Wrestlers Part Two." *History Today* 27/4 (1977): 249-255.
- Woodcock, George & Ivan Avakumovic. *The Doukhobors.* Londra: Oxford University Press, 1968.
- Yücel, Mualla Uydu. "Slav/Rusların Hristiyanlığı Kabulü ve Rus Ortodoks Kilisesinin Kuruluşu." İçinde, *Ortodoks Kiliseleri Tarihi*, ed. Sema Aktaş Sarı - Erim Vatanserver - Mehmet Kerim, 46-80. Eskişehir: Piess, 2020.

“Zapiska Yekaterinoslavskih Duhobortsev 1791 Goda.” Çteniya v İmperatorskom Obşestve İstorii i Drevnostey Rosiyskih Pri Moskovskom Universitete. 2. Cilt 26-79. Moskova. (1871). Erişim 01.09.2023. <https://runivers.ru/upload/iblock/dfe/1871%202.pdf> (dosyada 570-619)

